

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Anna Nordlander

I gränslandet mellan aktiebolags- och obligationsrätt

En principiell analys av aktieägaravtalets rättsverkningar i ljuset av
den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Niklas Arvidsson

Termin för examen: VT 2014

Innehåll

Summary	1
Sammanfattning	2
Förord	3
Förkortningar	4
1 Inledning	5
1.1 <i>Bakgrund</i>	5
1.2 <i>Syfte och problemformuleringar</i>	6
1.3 <i>Avgränsning</i>	6
1.4 <i>Disposition</i>	7
1.5 <i>Metod och material</i>	7
2 Aktiebolagsrättsliga utgångspunkter	9
2.1 <i>Inledning</i>	9
2.2 <i>Det aktiebolagsrättsliga autonomibegreppet</i>	9
2.2.1 Allmänt	9
2.2.2 Terminologi	9
2.2.3 Obligatoriska och fakultativa aktiebolagsrättsliga normer	10
2.3 <i>Principen om samtliga aktieägares samtycke</i>	11
2.3.1 Allmänt	11
2.3.2 Samtyckesbehörigheten och bolagsstämmobeslut	11
2.3.3 Universalbeslut	11
2.4 <i>Aktieägaravtal som universalbeslut</i>	13
2.4.1 Allmänt	13
2.4.2 Aktieägaravtal som universalbeslut och den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen	14
2.4.3 Slutsatser	14
3 Aktieägaravtal	16
3.1 <i>Inledning</i>	16
3.2 <i>Syfte med aktieägaravtal</i>	16
3.2.1 Aktieägaravtal och bolagsordningen	18
3.3 <i>Vad regleras i aktieägaravtal</i>	19
3.3.1 Inledning	19
3.3.2 Beslutsbindningar	19
3.3.3 Överlåtelsebindningar	20
3.4 <i>Tolkning och utfyllnad av aktieägaravtal</i>	21
3.5 <i>Slutsatser</i>	22
4 Aktieägaravtals rättsverkningar	23
4.1 <i>Den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen</i>	23
4.1.1 Historisk utveckling	23
4.1.2 Avtalsgenombrott	25
4.1.3 Senare utveckling	26
4.1.4 Tillämpningsomfång	27
4.2 <i>NJA 2011 s. 429</i>	28
4.2.1 Inledning	28
4.2.2 Bakgrund	29
4.2.3 HDs rättsliga bedömning	29
4.2.4 Kommentarer i doktrin	31

4.2.5	Slutsatser	34
4.3	<i>T 1854-11</i>	36
4.4	<i>Den avtalsrättsliga separationsprincipen</i>	37
4.4.1	Inledning	37
4.4.2	Aktiebolagsrättsliga normers påverkan på avtalsfriheten	38
4.5	<i>Bolaget som part till aktieägaravtalet</i>	39
4.6	<i>Rättsverkningar av specifika klausulgrupper</i>	40
4.6.1	Beslutsbindningar	40
4.6.1.1	Organbindningar	40
4.6.1.2	Aktörsbindningar	41
4.6.2	Överlåtelsebindningar	42
5	Konsekvenser av anlagt synsätt på separationsprincipens tillämpningsomfång	44
5.1	<i>Inledning</i>	44
5.2	<i>Rättens rationalitet</i>	44
5.3	<i>Beslutsbindningar</i>	47
5.3.1	Organbindningar	47
5.3.2	Aktörsbindningar	47
5.4	<i>Överlåtelsebindningar</i>	47
6	Sammanfattande analys	49
6.1	<i>Den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen de lege lata</i>	49
6.2	<i>Kodifiering</i>	52
6.3	<i>Den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen de lege ferenda</i>	53
6.4	<i>Avslutande slutsatser</i>	57
	Käll- och litteraturförteckning	58
	Rättsfallsförteckning	63

Summary

Shareholder agreements are commonly used in Swedish limited companies. This is a type of contract that has evolved without any involvement from the legislator, and therefore lacks a legal definition. The contracts allow for the protection of shareholders' interests when they deviate from the monistic notion of the Swedish Companies Act – which states that limited companies are pure capitalist firms with the sole interest of profit maximization. The existence of shareholders agreements exposes the discrepancy between the stereotypical image of limited companies inherent in Swedish company law and the fact that, in reality, companies frequently do not adhere to this image.

Traditionally Swedish law contains a fundamental idea of separation between company law and contract law. The two areas of law are considered mutually autonomous; hence the effects of shareholders agreements in contract law and corporate law are generally separated. Shareholder agreements are only given company law effects when statutory law provides explicit legal support; a concept referred to as the *separation principle*. Although lacking explicit statutory legal support, the principle constitutes law. The scope of the principle has been disputed. Some claim that the principle should be interpreted as including everything that is dealt with by the Swedish Companies Act, while others claim that its scope only covers a company's internal legal relations. This paper hypothesizes that, when considered an independent legal field, company law exclusively includes the company's internal legal relations. Such a distinction generates more appropriate legal consequences, and thus the restrictive interpretation of the principle applies.

Some scholars have argued that under certain circumstances shareholders agreements should have company law effects outside of those explicitly prescribed in statutory law. However there is no support for this view and *de lege lata* Swedish law does not permit any exceptions to the separation principle. *De lege ferenda* on the other hand – an argument could be made that such a liberalization of company law might be desirable. The author of this essay however believes that the benefits of liberalization would not outweigh the disadvantages, and that the separation principle therefore should remain absolute.

The uncertainty surrounding the company law separation principle makes the legal effect of shareholder agreements unclear. In order to remedy this, the separation principle should be codified in accordance with its current wording. The codification should be accompanied by a legal definition, defining company law in relation to the principle as exclusively including the company's internal legal relation. Through a codification the separation principle's scope will be exclusively linked to the company's internal legal relations. The proposed codification would bring clarity to the corporate impact of various shareholder agreements; and expand the possibility of shareholders to implement predictability in their collaboration.

Sammanfattning

Aktieägaravtal är mycket vanligt förekommande i svenska privata aktiebolag. Avtalsformen är sprungen ur det praktiska rättslivet och saknar legaldefinition. Avtalen ger aktieägare möjlighet att värna om ägarintressen som avviker från ABLs värdemonistiska syn på aktiebolag som kapitalassociationer med rent vinstmaximeringssyfte. Det utbredda användandet av aktieägaravtal blottlägger den diskrepans som råder mellan ABLs syn på aktiebolagets funktion, och den roll som aktiebolag i realiteten ofta spelar.

Traditionellt uppfattas obligations- och aktiebolagsrätten som två inbördes autonoma rättsområden. Autonomiföreställningen har resulterat i att man brukar skilja mellan aktieägaravtals obligations- och aktiebolagsrättsliga rättsverkningar. Aktieägaravtals aktiebolagsrättsliga effekt kan sammanfattas med hjälp av den *aktiebolagsrättsliga separationsprincipen*, som trots att den inte är lagstadgad anses utgöra gällande rätt. Principen stadgar att *avtal aldrig i frånvaro av lagstöd medför aktiebolagsrättsliga verkningar*. Principens innebörd och tillämpningsomfång har länge debatteras. Dess grundläggande premisser är en tydlig avgränsning av aktiebolagsrätten som självständigt rättsområde, men ifråga om hur denna avgränsning ska ske råder oenighet. Två huvudsakliga alternativ debatteras i rättsvetenskapen: det första låter ABL verka avgränsande för aktiebolagsrätten; det andra alternativet avgränsar aktiebolagsrätten till att uteslutande omfatta *aktiebolagets inre rättsförhållanden*. Uppsatsen finner att den restriktiva avgränsningen genererar mer ändamålsenliga rättsverkningar och därför bör tillämpas.

På vissa håll har det diskuterats om avtal under de rätta förutsättningarna bör ges aktiebolagsrättslig verkan. *De lege lata* erkänns inga sådana undantag från den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen. *De lege ferenda* går det däremot att finna skäl som talar för en liberalisering av rätten i denna aspekt. Jag anser dock att fördelarna med en eventuell liberalisering inte överväger nackdelarna och att den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen därför bör vara undantagslös även i framtiden.

Osäkerheten som omgärdar den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen renderar aktieägaravtals rättsverkningar oklara. För att råda bot på detta bör principen kodifieras i enlighet med dess rådande lydelse. Kodifieringen kompletteras lämpligen med en *legaldefinition* av begreppet aktiebolagsrättsliga verkningar. Principens tillämpningsområde kommer då slutgiltigt att knytas till de normer som förfogar över bolagets inre rättsförhållande. Den föreslagna kodifieringen kommer att bringa klarhet i aktieägaravtals bolagsrättsliga verkningar. Klargörandet kommer i sin tur att öka möjligheten till långsiktighet och förutsebarhet i aktieägares samverkan.

Förord

Med anledning av denna uppsats vill jag passa på att tacka universitetslektor Niklas Andersson för engagerad och inspirerande handledning.

Jag vill även tacka min fantastiska familj och mina lika fantastiska vänner för deras aldrig sinande stöd och uppmuntran under studietiden.

Stockholm, maj 2014

Anna Nordlander

Förkortningar

ABL	Aktiebolagslag (2005:551)
AvtL	Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetens område
HBL	Lag (1980:1102) om handelsbolag och enkla bolag
HD	Högsta Domstolen
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
Prop.	Proposition
SAS	Samtliga Aktieägares Samtycke
SOU	Statens Offentliga Utredningar
ÅRL	Årsredovisningslag (1995:1554)

1 Inledning

1.1 Bakgrund

De grundläggande normerna som avser former för samverkan i aktiebolag återfinns i ABL och bolagsordningen. Det är även snarare regel än undantag att aktörerna i privata aktiebolag med en begränsad ägarkrets kompletterar det grundläggande regelverket med aktieägaravtal i vilka formerna för bolagets verksamhet obligationsrättsligt regleras.¹

Syftet med aktieägaravtal varierar, men huvudsakligen syftar de till att ge aktieägare bättre kontroll över bolaget än vad ABL tillerkänner dem. Ofta sker detta genom att aktieägarna i avtalet avviker från den struktur för beslutsfattande och aktieöverlåtelser som sätts upp av ABL. Aktieägaravtal avviker således regelmässigt från ABL:s struktur. Avvikelserna medför att avtalen i fråga är oförenliga med ABL, och ibland även med bolagsordningen.²

Aktieägaravtal utgör en vital del av det regelkomplex som i praktiken styr verksamheten i svenska aktiebolag. Denna realitet kan framstå som en aning motsägelsefull eftersom även den så kallade *aktiebolagsrättsliga separationsprincipen* utgör en allmänt accepterad och grundläggande utgångspunkt i det aktiebolagsrättsliga regelkomplexet. Principen fastslår att avtal i frånvaro av lagstöd aldrig får aktiebolagsrättsliga verkningar.³ Dess tillämpningsomfång är däremot inte helt klarlagt. Trots att principen sedan länge ansetts etablerad i svensk rätt har den på senare tid blivit föremål för diskussion. Det nyväckta intresset kan härledas till rättsfallet NJA 2011 s. 429 i vilket HD för första gången uttryckligen formulerade och erkände den aktiebolagsrättsliga separationsprincipens plats i svensk rätt. Domen har utsatts för kritik och snarare gett upphov till debatt än klargjort rättsläget.⁴

Oklarheterna kretsar kring begreppet *aktiebolagsrättsliga verkningar*. I rättsvetenskapen pågår en ännu icke avgjord diskussion rörande uttryckets exakta innebörd. Den oklarhet som omger begreppet innebär att det råder oklarheter rörande vidden och därmed tillämpningsomfånget av separationsprincipen. Rättsvetenskapare tolkar begreppet på olika sätt. Tolkningarna sträcker sig från att förespråka en ordning enligt vilken ABLs omfång verkar avgränsande för begreppets omfattning,⁵ till att enbart definiera normer kopplade till aktiebolagets inre rättsförhållanden som aktiebolagsrättsliga.⁶ Andra tolkningar anser att brott mot ett aktieägaravtalsvillkor under vissa förutsättningar utgör grund för en

¹ Stattin och Svernlöv (2013) s. 13 f., 19; Arvidsson (2010 A) s. 13

² Arvidsson (2010 A) s. 13 f.

³ NJA 2011 s. 429

⁴ Jmf. diskussioner i Arvidsson (2011 A); Nerep (2010) s. 356 f.

⁵ Nerep (2010) s. 355 ff.

⁶ Arvidsson (2011 A) s. 52 f.

aktiebolagsrättslig klandertalan.⁷ Osäkerheten rörande relationen mellan aktiebolagsrätt och obligationsrätt, samt hur kollisioner mellan de två rättsområdena ska hanteras, skapar oförutsägbarhet ifråga om aktieägaravtals rättsverkningar.

1.2 Syfte och problemformuleringar

Uppsatsens övergripande syfte är att navigera gränslandet mellan aktiebolagsrätt och obligationsrätt, och att undersöka i vilken mån som dessa traditionellt autonoma rättsområden kan och bör influera varandra. Uppsatsens tonvikt ligger på den *aktiebolagsrättsliga separationsprincipen* och framställningens huvudsakliga problemformuleringar härleds från olika aspekter av principen. Dessa övergripande frågeställningar som uppsatsen utgår ifrån är hur separationsprincipen ser ut *de lege lata*, huruvida lagstiftningsåtgärder är eftersträvansvärda samt om principen *de lege ferenda* bör ges en annan innebörd.

Uppsatsens deskriptiva del syftar till att redogöra för den aktiebolagsrättsliga separationsprincipens konstruktion i svensk rätt och för de skilda uppfattningar som har anförts i doktrin. Den syftar även till att visa hur olika tolkningar av principen praktiskt genererar skilda rättsverkningar. Framställningens analytiska del syftar till att komplettera den deskriptiva dito genom att fördjupa läsarens förståelse av vilken betydelse som fastställandet av separationsprincipen har. Analysen syftar även till att utmynna i ställningstaganden till de huvudsakliga problemformuleringarna.

1.3 Avgränsning

Uppsatsens frågeställningar är främst relevanta för privata aktiebolag med en begränsad ägarkrets. Publika aktiebolag lämnas därför i princip utanför framställningen. Uppsatsen kommer enbart att utreda avtals- och aktiebolagsrättsliga aspekter av de aktualiserade frågeställningarna. Noteras bör att aktieägaravtal utöver dessa aspekter även aktualiserar exempelvis sak- och processrättsliga problemställningar som uppsatsen av utrymmesskäl inte behandlar.

Jag har valt att avgränsa uppsatsen till att enbart behandla svensk rätt. Internationella aspekter av aktieägaravtal som exempelvis dess skiftande betydelse i olika jurisdiktioner och dess gränsöverskridande effekter lämnas därför därhän.

I doktrin har fylliga diskussioner förts rörande huruvida, och i så fall under vilka omständigheter, aktieägaravtal uppfyller rekvisiten för enkla bolag. Frågeställningen kommer inte att uppmärksammas eftersom den främst bär

⁷ Moberg (2011) s. 242

relevans vid aktieägaravtals upplösning – en situation som även den faller utanför uppsatsens huvudsakliga fokus.

Förfoganden över överlåtelse rättigheter genom *bolagsordningen* sanktioneras uttryckligen i ABL 4 kap. Möjligheten till sådana dispositioner över aktiens fria överlåtbarhet och hur de samspelar med sina obligationsrättsliga dito, är av relevans för uppsatsens övergripande tema. Överlåtelsebegränsningarna i fråga har dock tydliga lagstadgade rättsverkningar, och omfattas inte av den typ av otydlighet som uppsatsen syftar till att utreda. Bolagsordningen kommer därför enbart att uppmärksammas i syfte att ge en övergripande bild av problemområdet, överlåtelsebegränsningar i bolagsordningen kommer däremot inte att närmare undersökas.

Frågor rörande verkställighet faller även de utanför uppsatsens område. Uppsatsen kommer dessutom begränsa sig till att uteslutande behandla avtalsvillkor som kan kategoriseras som besluts- eller överlåtelsebindningar.

1.4 Disposition

Uppsatsen är uppdelad i sex kapitel som i sin tur är uppdelade i underavsnitt. I kapitel två (2) redogörs för vissa grundläggande aktiebolagsrättsliga utgångspunkter som är av betydelse för uppsatsens frågeställningar. I kapitel tre (3) finner man en detaljerad behandling av aktieägaravtalet som institut. Särskilt fokus läggs på de olika typer av besluts- och överlåtelseklausuler som kommer att användas exemplifierande i uppsatsen. Kapitel fyra (4) utgör uppsatsens mest omfattande del och där utreds aktieägaravtalets rättsliga verkan. Särskilt fokus läggs här på den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen. I kapitel fem (5) utreds vilka konsekvenser som de skilda uppfattningarna rörande separationsprincipens omfång kan komma att få. Kapitel sex (6) utgör det huvudsakliga analys kapitlet. Jag har dock valt att löpande genom uppsatsens inkludera en analys. Analyskapitlet är därför i viss mån en sammanfattning av redan framförda tankar. Utöver analysen av gällande rätt förs även en rättspolitisk analys rörande separationsprincipens nutida utformning, eventuella reglering samt framtida utveckling. Slutligen sammanfattas mina avslutande slutsatser rörande uppsatsens huvudfrågor.

1.5 Metod och material

Vid tillkomsten av uppsatsen har i huvudsak traditionellt rättsvetenskaplig metod tillämpats. Eftersom temat för uppsatsen enbart i begränsad omfattning har behandlats i rättskällorna har studier av doktrin utgjort den främsta informationskällan. I den mån lagstiftning aktualiserats är det nästan uteslutande ABL som har studerats. Även i praxis är tillgången på material skral, men rättsfallet NJA 2011 s. 429 har behandlats noga.

Doktrin utgör inte en rättskälla i egentligt mening, och svaren som däri finnes blir inte auktoritativa på det sätt som de svar som identifieras i den klassiska

rättskällevärdet. Avsaknaden av lagstiftning, förarbeten och praxis har därmed haft stor påverkan på uppsatsens gestaltning och dess slutsatser.

Framställningen är således främst baserad på doktorsavhandlingar, artiklar, läroböcker och handböcker. Av särskild betydelse för uppsatsen har Niklas Arvidssons avhandling *Aktieägaravtal – särskilt om besluts- och överlåtelsebegränsningar*, samt en rad artiklar där ämnet för avhandlingen ytterligare dissekerats varit. Även ett antal artiklar författade av Erik Nerep i vilka han framför kritik mot vissa av Arvidssons slutsatser, Stefan Lindskogs recension av Arvidssons avhandling och den djupkommentar till ABL som Per Samuelsson och Nerep tillsammans har författat har varit av särskild vikt. Som notapparat används Oxfordmetoden.

2 Aktiebolagsrättsliga utgångspunkter

2.1 Inledning

Grundläggande för denna uppsats är ett antal rent aktiebolagsrättsliga principer och regleringar. En förståelse av de nedan beskrivna aktiebolagsrättsliga utgångspunkterna är av högsta relevans för möjligheten till att tillgodogöra sig av en djupare insikt i de centrala frågeställningarna.

2.2 Det aktiebolagsrättsliga autonomibegreppet

2.2.1 Allmänt

Avtalsrätten och aktiebolagsrätten ingår båda i den allmänna förmögenhetsrätten. Utmärkande för förmögenhetsrätten är att de privata aktörer som rättshandlar inom det reglerade området besitter en hög grad av privaträttslig autonomi. Inom aktiebolagsrätten är autonomi kopplad till aktieägarnas möjlighet att genom sina rättshandlingar inverka på bolagets inre förhållanden. Den avtalsrättsliga autonomi är istället förbunden med parternas frihet att via avtalet reglera sina inbördes rättsliga förhållanden.⁸

2.2.2 Terminologi

Den privaträttsliga autonomi är både inom avtals- och aktiebolagsrätten kringskuren av tvingande normer. Autonomins skiftande karaktär medför att de normer som kringskär dess olika sidor även de har olika karaktär. Avtalsrättsligt är normer tvingande om de inte får åsidosättas via avtal.⁹ Aktiebolagsrättsligt avgörs normers karaktär av huruvida de kan åsidosättas genom bolagsordningen.¹⁰

Orden tvingande och dispositivt kan användas för att beskriva både den avtals- och aktiebolagsrättsliga autonomi. Användandet av samma terminologi för att beskriva skilda begrepp riskerar att skapa begreppsförvirring – framförallt inom ett område där gränsdragningsproblematik regelbundet aktualiseras.¹¹ Aktiebolagsrättsligt kan terminologin dock ersättas med begreppen obligatorisk och fakultativ.¹² För att undvika begreppsförvirring kommer uppsatsen genomgående att

⁸ Arvidsson (2010 A) s. 188, 239

⁹ Arvidsson (2010 A) s. 239

¹⁰ Nerep och Samuelsson (2013) Kommentar till ABL 1 kap. 1 §, rubrik 1.3

¹¹ Arvidsson (2010 A) s. 239 f.; Arvidsson (2010 B) s. 61

¹² Nerep och Samuelsson (2013) Kommentar till ABL 1 kap. 1 §, rubrik 1.3

använda sig av denna terminologi. Normer kopplade till den avtalsrättsliga autonomin blir följaktligen tvingande eller dispositiva och normer hänförliga till den aktiebolagsrättsliga autonomin blir istället obligatoriska eller fakultativa.

2.2.3 Obligatoriska och fakultativa aktiebolagsrättsliga normer

I strid med autonomiföreställningen har det i doktrin diskuterats huruvida aktiebolagsrättsliga normer i vissa avseenden även sätter en yttersta gräns för avtalsfriheten. I doktrin som förespråkar sådan påverkan är det oklart hur dessa normer ska särskiljas från övriga aktiebolagsrättsliga normer. Klart är dock att normernas aktiebolagsrättsliga karaktär är bestämmande för dess potentiellt avtalsrättsliga relevans.

Enligt Arvidsson har distinktionen mellan obligatoriska och fakultativa normer sitt ursprung i *bolagsordningsfriheten*. Inom denna förfogar aktieägarna genom stämman över bolagsordningens innehåll. De normer som aktieägarna i enlighet med bolagsordningsfriheten kan förfoga över på stämman är fakultativa, medan övriga är obligatoriska.¹³

Bland de obligatoriska normerna skiljer Arvidsson mellan enkelt och absolut obligatoriska normer. Distinktionen baseras på huruvida de omfattas av aktieägarnas samtyckesbehörighet eller inte.¹⁴ Enkelt obligatoriska normer kan åsidosättas med samtliga aktieägares samtycke. Absolut obligatoriska normer kan däremot aldrig åsidosättas och de utgör således aktieägarautonomins yttersta gräns.¹⁵ Ursprunget till att avtalsfriheten är vidare än bolagsordningsfriheten är instrumentens skilda rättsverkningar.¹⁶

Huvuddelen av ABLs bestämmelser ger inte uttryckligen besked om ifall de är fakultativa eller obligatoriska.¹⁷ Lagstiftaren har istället lämnat den exakta kategoriseringen till rättstillämpningen och rättsvetenskapen.¹⁸ Kategoriseringen baseras på varje regels specifika skyddssyfte. Ibland framgår skyddssyftet av ABLs motiv, men enligt Arvidsson är informationen oftast inte tillräcklig för att med kunskapsanspråk kunna kategorisera en norm. Kategorisering sker då baserat på allmänna aktiebolagsrättsliga överväganden.¹⁹ En tumregel att är att normer med externt skyddssyfte är absolut obligatoriska och aktieägarskyddsnormer *aldrig är det*.²⁰

¹³ Arvidsson (2010 A) s. 239 f.

¹⁴ Arvidsson (2010 A) 249; Se vidare avsnitt 2.3 *Principen om samtliga aktieägares samtycke*

¹⁵ Arvidsson (2010 A) s. 240 f.; Jmf. dock Sjöberg (2011/12) s. 156 f., där han motsätter sig tolkningen och hävdar att NJA 2011 s. 429 inte stödjer uppfattningen att aktieägaravtal i strid med obligatoriska normer är obligationsrättsligt ogiltiga

¹⁶ Arvidsson (2010 B) s. 60-62

¹⁷ Arvidsson (2010 A) s. 246; Rhode (1986) s. 29

¹⁸ Prop. 2004/05:85 s. 202 f.; Prop. 1975:103 s. 415 f.

¹⁹ Arvidsson (2010 A) s. 249

²⁰ Se exv. Prop. 2004/05:85 s. 202, 228 och 538; SOU 1997:168 s. 65 f.; Arvidsson (2010 B) s. 62

2.3 Principen om samtliga aktieägares samtycke

2.3.1 Allmänt

SAS-principen ger aktieägare möjligheten att genom samtycke göra avsteg från ABLs aktieägarskyddsregler.²¹ Innebörden av principen är således att ett enligt aktieägarkollektiv kan fatta beslut och vidta åtgärder som strider mot de obligatoriska normer i ABL som skyddar *ägarintressen*.²² Normer med externa skyddsintressen omfattas inte av samtyckesbehörigheten.²³ Doktrin är i stort sett överens om att samtycke genom SAS-principen endast kan lämnas för enskilda, bestämda beslut och åtgärder.²⁴ Genom samtyckesbehörigheten kan den enskilde aktieägaren således vid konkreta beslut och åtgärder välja att fränsäga sig det skydd och de rättigheter som ABL tillskriver hen. Varje samtycke måste ha en tydlig koppling till ett specifikt beslut, och aktieägaren kan därför inte med giltig verkan samtycka till ett obestämt antal åtgärder eller beslut samtidigt.²⁵

2.3.2 Samtyckesbehörigheten och bolagsstämmobeslut

Procedurreglerna för stämman är aktieägarskyddsregler och kan åsidosättas med hjälp av SAS-principen.²⁶ Genom SAS-principen kan aktieägarna fatta aktiebolagsrättsligt bindande beslut utanför ABLs procedurregler för stämman. Uppfyller sådana beslut de nödvändiga förutsättningarna, kan de behäftas med samma rättsverkan som ett formellt bolagsstämmobeslut.²⁷ Exakt vilka förutsättningar som ska vara uppfyllda är dock oklart.²⁸ För denna uppsats syfte aktualiseras främst *universalbeslut*. Universalbeslut är bolagsstämmobeslut som till sin natur är helt formlösa.²⁹

2.3.3 Universalbeslut

Doktrin är inte överens om ifall formlösa universalbeslut kan ges samma rättsverkningar som formenliga bolagsstämmobeslut eller inte. De skilda åsikterna kan härledas från frågan huruvida stämmoprotokoll vid formlösa beslut har konstitutiv verkan eller inte. Vid en i övrigt formenlig stämma har

²¹ Prop. 2004/05:85, s. 202

²² Arvidsson (2010 A) s. 268

²³ Se exv. Prop. 1975:103, s. 416

²⁴ Bergström och Samuelsson (2012) s. 81; Arvidsson (2010 A) s. 269; Stattin (2004) s. 102

²⁵ Arvidsson (2010 A) s. 268 f.; Se dock Sjöman (2008) s. 57 där den konventionella uppfattningen av SAS-principen ifrågasätts

²⁶ Arvidsson (2010 B) s. 57 f.

²⁷ Prop. 2004/05:85 s., 202, 603; Prop. 1975:103 s., 288, 401; SOU 1941:9 s. 486 f.; Nerep och Samuelsson (2013) Kommentar till ABL 2 kap. 31 § rubrik 31.1; Gregow (2001) s. 752; Nial och Johansson (1998) s. 176; Kedner och Roos (1995) s. 288 f.

²⁸ Gregow (2001) s. 756

²⁹ Nerep och Samuelsson (2013) Kommentar till ABL 7 kap. 1 § rubrik 1.4

protokollet enbart bevisverkan, och påverkar inte beslutets giltighet.³⁰ Nial hävdar att förekomsten av ett stämmoprotokoll är en förutsättning för att ett universalbeslut ska ges ett bolagsstämmobesluts rättsverkningar.³¹ Johansson instämmer och anser att protokollkravets betydelse är att klargöra att beslutet syftar till att få samma verkan som ett stämmobeslut.³² Även Stattin delar denna åsikt och påstår att universalbeslut troligtvis inte medför bundenhet för bolaget, men anser att en helhetsbedömning ska göras av det aktuella beslutet. Liknar beslutet då i tillräcklig grad ett regelrätt förfarande så anser han att det utgör ett stämmobeslut.³³

Inställningen har kritiserats på flera håll.³⁴ Arvidsson pekar på att ABL inte uppmärksammar bolagsstämmans konstitutiva normer. ABL utgör därför inte ett argument emot aktieägarnas möjlighet att genom SAS-principen förfoga över bolagsstämman.³⁵ Lindskogs åsikt liknar Arvidssons och inte heller han anser att protokollkrav föreligger vid universalbeslut.³⁶ Att tillmäta protokollet konstitutiv verkan vid förmlösa förfaranden synes märkligt och systematiskt svårmotiverat eftersom ingen sådan verkan finns för procedurbundna bolagsstämmor.³⁷ Enligt min bedömning bör det inte anses föreligga ett protokollkrav för att universalbeslut ska kunna ges ett bolagsstämmobesluts rättsverkan. Rena universalbeslut bör därför kunna behäftas med sådana verkningar. Ställningstagandet genererar gränsdragningsproblematik rörande om, och i så fall under vilka förutsättningar, som aktieägaravtal kan utgöra universalbeslut. Man kan dessutom fråga sig ifall erkännandet av aktieägaravtal som universalbeslut utgör ett åsidosättande av separationsprincipen.

Det är oklart vad samtycket ska omfatta för att universalbeslut ska föreligga. Enligt Johansson räcker det att samtycke finns rörande beslutets formella verkan som bolagsstämmobeslut, medan konsensus om beslutets materiella innehåll inte krävs.³⁸ Gregow, Nerep och Samuelsson instämmer och ställer inga konsensuskrav rörande ett besluts materiella innehåll om det fattas per capsulam.³⁹ Arvidsson anser däremot att samtycke måste finnas både för beslutets formella verkan som stämmobeslut och till dess materiella innehåll. Ståndpunkten motiveras av att det oklara rättsläget in dubio bör innebära att eftersom man genom samtycke frångått det formenliga stämmoförfarandet, bör samtycke även finnas avseende beslutets materiella innehåll.⁴⁰ Lindskog förespråkar en ordning där aktieägarnas egen klassifikation av beslutet är

³⁰ Nerep och Samuelsson (2013) Kommentrar till ABL 7 kap. 48 § rubrik 48.5; Gregow (2001) s. 759

³¹ Johansson (2011) s. 189; Nial (1948) s. 81

³² Johansson (2011) s. 189

³³ Stattin (2008) s. 122-125

³⁴ Se exv. Gregow (2001) s. 761; Lindskog (1995) s. 91 not 51

³⁵ Arvidsson (2010 A) s. 274 f.

³⁶ Lindskog (1995) s. 90 f. not 51

³⁷ Arvidsson (2010 A) s. 274 f.

³⁸ Johansson (1990) s. 443-445, Johansson uttalar sig enbart rörande per capsulam stämmor och inte om alternativa förfaranden i allmänhet

³⁹ Nerep och Samuelsson (2013) Kommentrar till ABL 7 kap. 1 § rubrik 1.4; Gregow (2001) s. 757

⁴⁰ Arvidsson (2010 A) s. 275 f.

irrelevant. Han härleder sin åsikt från den allmänna rättsgrundsatsen om att ett avtals rättsliga klassificering inte baseras på parternas klassifikation utan på avtalets faktiska innehåll.⁴¹

2.4 Aktieägaravtal som universalbeslut

2.4.1 Allmänt

Det är oklart om, och under vilka förutsättningar, ett aktieägaravtal med stöd i SAS-principen kan ges bolagsrättslig verkan.⁴² All doktrin accepterar inte att en tillämpning av SAS-principen kan förläna aktieägaravtal status som bolagsstämmobeslut. Förutsatt att en sådan process accepteras ska dock SAS-principens grundläggande tillämpningsförutsättningar alltid vara uppfyllda.⁴³ Doktrin som ställer sig bakom SAS-principens förmåga att omvandla aktieägaravtal till bolagsstämmobeslut ger dock dess inneboende samtyckeskrav olika innebörd.⁴⁴

Ramberg intar en mycket restriktiv hållning till aktieägaravtals eventuella verkan som universalbeslut och anser det likvärdigt med att ge dem direkt bolagsrättslig verkan.⁴⁵ Synsättet renderar konstruktionen en direkt kränkning av den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen, och som en sådan anser hon att den strängt bör beivras.⁴⁶ En åsikt som även stöds av Svernlöv.⁴⁷ Även Arvidsson stället sig något kritisk till de aktuella förfogandena och anser att en presumtion för att aktieägaravtal uteslutande ges obligationsrättsliga verkningar bör råda.⁴⁸ Han öppnar dock för att aktieägaravtalsvillkor under vissa förutsättningar kan utgöra universalbeslut. Enligt Arvidsson ska aktieägarnas samtycke omfatta både beslutets karaktär av bolagsstämmobeslut och dess materiella innehåll.⁴⁹ Aktieägaravtal kan då enbart ges ett stämmobesluts effekt om det är av ett visst slag och konsensus dessutom råder kring dess innehåll.

Lindskog är positiv till att under de rätta förutsättningarna betrakta aktieägaravtal som universalbeslut. Han utgår från principen om att avtalsinnehållet är bestämmande för avtalets rättsliga karaktär. Resulterar tolkningen av ett aktieägaravtal i att parternas samtycke omfattar dess materiella innehåll, samt att innehållet faller inom bolagsordningsfriheten, är aktieägarnas formella klassificering irrelevant.⁵⁰ Bestämmelser i

⁴¹ Lindskog (2011) s. 278 not 54

⁴² Jmf. de skilda åsikter vilka uttrycks av: Lindskog (2012) Kommentar till HBL 4 kap. rubrik 3.2.2 not 5; Ramberg (2011) s. 37; Arvidsson s. (2010 A) s. 281 f.

⁴³ Ramberg (2011) s. 37; Gregow (2001) s. 749

⁴⁴ Ämnet har med olika resultat behandlats av bl.a.: Lindskog (2011) s. 278 not 54; Arvidsson (2010 A) s. 257 f.; Gregow (2001) s. 757; Johansson (1990) s. 444

⁴⁵ Ramberg (2011) s. 38

⁴⁶ Ramberg (2011) s. 37 f.

⁴⁷ Svernlöv (2011) s. 716 f.

⁴⁸ Arvidsson (2010 A) s. 282 not 852 om att bevisbördan åvilar den som menar att avtalet utgör ett universalbeslut; Arvidsson (2010 B) s. 57 f.

⁴⁹ Arvidsson (2010 A) s. 281 f.

⁵⁰ Lindskog (2011) s. 278 not 54

aktieägaravtal som tekniskt uppfyller villkoren ska därför även rättsligt betraktas som ett universalbeslut och behäftas med ett sådants aktiebolagsrättsliga verkningar.⁵¹

2.4.2 Aktieägaravtal som universalbeslut och den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen

Ramberg menar att aktieägaravtal som tillerkänns verkan som universalbeslut ges direkt bolagsrättslig effekt. Varje gång ett aktieägaravtal tolkas som ett universalbeslut så utgör det enligt henne ett brott mot den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen.⁵² Ramberg önskar upprätthålla denna princip och anser därför att aktieägaravtal aldrig ska anses utgöra universalbeslut.⁵³

Arvidsson anser att om aktieägaravtalet ges verkan som universalbeslut hämtas denna verkan ur SAS-principen. Då aktieägaravtalet i sig inte tillmäts någon bolagsrättslig betydelse, påverkas inte separationsprincipen av att aktieägaravtal även utgör universalbeslut. Den bolagsrättsliga betydelsen härleds istället ur aktieägarnas möjlighet att genomföra formlösa, men giltiga bolagsstämmor.⁵⁴ Lindskog instämmer med Arvidsson; inte heller enligt honom utgör möjligheten att ge aktieägaravtal verkan som universalbeslut ett avsteg från den huvudregel som fastslår att aktieägaravtal är aktiebolagsrättsliga nulliteter. Aktieägaravtalets bolagsrättsliga effekt kommer sig ur att den ger uttryck för viljan hos bolagsstämman.⁵⁵ Lindskog påpekar även att aktieägaravtalets bolagsrättsligt normerande effekt enbart är momentan. Att fullt samtycke råder vid aktieägaravtalets ingående medför därför ingen normerande framtidsverkan.⁵⁶ Både enligt Arvidsson och Lindskog förefaller den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen inte utgöra ett hinder mot att ge aktieägaravtal verkan som universalbeslut.

2.4.3 Slutsatser

De eventuella bolagsrättsliga effekterna av aktieägaravtal som diskuterats i detta avsnitt, härleds från att avtalen under vissa förutsättningar kan komma att betraktas som bolagsstämmobeslut. Den bundenhet som uppstår är ett resultat av rent bolagsrättsliga mekanismer. Att som Ramberg föra fram behovet av att upprätthålla den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen som ett argument emot att aktieägaravtal ska kunna betraktas som universalbeslut, utgör därför ett logiskt felslut. Frågorna är från varandra autonoma, separationsprincipen ska inte blandas ihop med aktieägarnas möjlighet att genom SAS-principen förfoga över stämmobegreppet.

⁵¹ Lindskog (2011). s. 278 not 54; Lindskog (2012) Kommentar till HBL 4 kap. rubrik 3.2.2 not 5

⁵² Ramberg (2011) s. 36

⁵³ Ramberg (2011) 36 ff.

⁵⁴ Arvidsson (2011 B) s. 11 f. framförallt not 17; Arvidsson (2010 A) s. 279

⁵⁵ Lindskog (2012) Kommentar till HBL 4 kap. rubrik 3.2.2 not 5

⁵⁶ Lindskog (2012) Kommentar till HBL 4 kap. rubrik 3.2.2 not 5

Gränsdragningsproblematiken till trots besitter den ovan utredda frågan ingen egentlig bäring för vare sig innebörden eller upprätthållandet av den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen. Ett aktieägaravtals verkan som universalbeslut är ett utfall av rent aktiebolagsrättsliga processer. Tydlighet i gränsdragningen mellan bolagsrätten och obligationsrätten är nödvändigt för att undvika ytterligare förvirring. Tydliggöranden rörande de rättsliga realiteterna i detta avseende ökar möjligheterna för aktieägare att agera på det sätt som i möjligaste mån resulterar i eftersträlvade rättsliga effekter.

Vid de lege ferenda diskussioner rörande den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen, bör de möjligheter som SAS-principen erbjuder aktieägare att förfoga över formerna för sin aktiebolagsrättsliga samverkan beaktas. SAS-principen visar att flexibiliteten inom den svenska aktiebolagsrätten är större än vad det vid en första anblick kan framstå som. De möjligheter till styrning som den erbjuder aktieägarna minskar i mina ögon behovet av en eventuell framtida liberalisering av vad som kan framstå som en alltför stelbent och omodern svensk aktiebolagsrätt med begränsade möjligheter till ägarstyrning.

3 Aktieägaravtal

3.1 Inledning

Aktieägaravtalet har sitt ursprung i det praktiska rättslivet och saknar legaldefinition. I förarbetena till nuvarande ABL uttrycker lagrådet att en legal reglering av aktieägaravtal vore önskvärd.⁵⁷ Denna önskan har hittills inte hörtsammats, och en tillämplig definition har ännu inte angivits i rättskällorna. Som en logisk följd är avtalsformens exakta innebörd behäftad med ett visst mått av otydlighet.⁵⁸ Doktrin och praxis är inte fullt eniga om termen aktieägaravtals exakta innebörd, men är i princip överens om att ordet syftar på avtal i vilka aktieägare inbördes träffar avtal om frågor relaterade till deras ägande i ett aktiebolag, aktieägarnas relation till bolaget eller hur ledningsorganen ska agera.⁵⁹ Den kanske mest spridda definitionen av aktieägaravtal står Kansmark och Roos för, och den lyder:

*”... ett avtal varigenom alla eller vissa av aktieägarna i ett aktiebolag till komplettering av bolagsordningen reglerar utövandet av sina förvaltningsmässiga och/eller ekonomiska befogenheter samt rätten att disponera över aktierna i bolaget.”*⁶⁰

Aktieägaravtal utgör ett komplement till den svenska aktiebolagsrättsliga regleringen vilken ofta upplevs som stelbent och alltför anpassad till ett fåtal stora, publika bolag. Lagtekniskt hänvisar ABL aktieägarna till att förfoga över bolagets interna angelägenheter genom bolagsordningen.⁶¹ De finns dock begränsningar om vad som däri kan regleras. De parter som träffar aktieägaravtal upplever ofta ett behov av att utöver de styrningsmöjligheter som ABL erbjuder dessutom reglera sina inbördes förhållanden obligationsrättsligt. I dessa fall tillåter aktieägaravtal ägarna att komplettera bolagsordningen med regleringar vilka avviker från ABLs maktstrukturer, och att på ett friare sätt styra sin samverkan. En gemensam nämnare för aktieägaravtal är att de går emot normer i ABL.⁶²

3.2 Syfte med aktieägaravtal

Att generellt fastställa vad som motiverar aktieägare att ingå aktieägaravtal är svårt.⁶³ Avtalsformen är så pass skiftande och används i en så pass heterogen grupp av bolag att en generalisering utan att uppmärksamma generaliseringens begränsning snarare motverkar än främjar förståelse i

⁵⁷ Prop. 2004/05:85 s.1397

⁵⁸ Sandström, T (2012) s. 82-86; Arvidsson (2010 A) s. 59,

⁵⁹ Bergström och Samuelsson (2012) s. 179 f.; Arvidsson (2010 A) s. 63-66,

⁶⁰ Kansmark och Roos (1994) s. 15

⁶¹ Bergström och Samuelsson (2012) s. 179 ff.

⁶² Arvidsson (2010 A) s. 73

⁶³ Arvidsson (2010 A) s. 73

frågan. En alltför svepande förenkling reproducerar den grundläggande problematiken för aktiebolag som grundar sig i att de betraktas som en värdemonistisk associationsform.⁶⁴ Detta uppmärksammande till trots kommer följande avsnitt att genomföra vissa allmänna generaliseringar rörande aktieägaravtals syfte.

ABL bygger på grundtanken att aktiebolaget är en ren kapitalassociation där verksamheten uteslutande är inriktad på vinstmaximering.⁶⁵ Linden uttrycker det som att aktieägaren enbart utövar rollen som insättare av kapital och att dennes identitet helt saknar principiell betydelse.⁶⁶ Aktiebolaget är därmed ut ett lagtekniskt perspektiv fullständigt väsensskilt från personassociationer som exempelvis handelsbolag.⁶⁷ Roos anser att fåmansaktiebolagen till sin organisatoriska struktur egentligen är att likställa med handelsbolag, snarare än den typ av bolag som ABL utgår ifrån.⁶⁸ I småbolag används aktieägaravtal ofta för att frånga de aktiebolagsrättsliga normer vilka är ett utfall av den principiella synen på aktiebolaget som en ren kapitalassociation. I dessa bolag har ägarna nämligen ofta vad Arvidsson kallar för *externa preferenser* med sitt ägande. Benämningen syftar på andra preferenser än ren vinstmaximering och kommer att tillämpas i återstoden av uppsatsen.⁶⁹

Diskrepansen mellan aktieägare med rent vinstmaximeringssyfte och de med externa intressen är en grundläggande förklaring till aktieägaravtal.⁷⁰ Aktieägaravtal kan användas såväl för att skapa ett skydd för externa preferenser som för att bibehålla eller förstärka det rena investerarskyddet.⁷¹ I de fall aktieägare har externa preferenser med sitt ägande anser Arvidsson att grundproblemet är att de har valt en associationsform som inte harmoniserar med deras syn på sitt ägande. I dessa fall är aktieägarnas intention med sitt ägande att maximera sin egen välfärd, snarare än att i enlighet med ABLs konstruktion maximera individuella kapitalvinster. Aktieägaravtal genererar ett obligationsrättsligt skydd för externa intressen, vilket begränsar risken för att aktieägarintresset inte ska tillgodoses och tillåter avvikelser från tillämpliga normer när aktieägarna inte är nöjda med dess utformning.⁷²

I de aktiebolag som inte är organiserade enligt ABLs grundtanke framstår utfallet av majoritetsprincipens tillämpning vid beslutsfattande ofta som otillfredsställande. Aktieägaravtalets syfte kan i dessa situationer vara att omfördela makten i bolaget och låta den utövas i enlighet med avtalets föreskrifter istället för i enlighet med majoritetsprincipen. Aktieägaravtal bidrar då till att skapa en maktstruktur som mer liknar den i ett enkelt bolag än den i ett klassiskt aktiebolag.⁷³ Roos använder begreppen maktkoncentration och

⁶⁴ Arvidsson (2010 A) s. 80 f.

⁶⁵ Arvidsson (2010 A) s. 80 f.

⁶⁶ Linden (1952) s. 15

⁶⁷ Arvidsson (2010 A) s. 81

⁶⁸ Roos (1969) s. 50

⁶⁹ Arvidsson (2010 A) s. 89

⁷⁰ Arvidsson (2010 A) s. 92 f.

⁷¹ Arvidsson (2010 A) s. 93

⁷² Arvidsson (2010 A) s. 93

⁷³ Bergström och Samuelsson (2012) s. 179 f.

maktspridning för att beskriva det aktieägaravtalsliga fenomenet.⁷⁴ En logisk begreppsbildning då parterna med utgångspunkt i ABLs maktfördelning antingen eftersträvar att koncentrera makten till några få ägare, eller att sprida den så att varje enskild aktieägare får ett högre mått av kontroll över bolaget.

3.2.1 Aktieägaravtal och bolagsordningen

ABL hänvisar aktieägarna till att reglera bolagets rättsliga ramar i bolagsordningen. Många av de frågor som aktieägare regelmässigt väljer att reglera i aktieägaravtal kan även regleras i bolagsordningen. Oaktat möjligheten till långtgående reglering är bolagsordningen traditionellt ett neutralt och strömlinjeformat dokument vari bolagets styrning inte detaljregleras. En neutralt utformad bolagsordning anpassas inte till individuella aktieägare och behöver därför inte heller revideras efter varje maktförskjutning eller aktieöverlåtelse.⁷⁵ Genom att jämföra aktieägaravtal och bolagsordning belyses förhoppningsvis syftet med aktieägaravtal.

Bolagsordningsbestämmelsers rättsverkningar är inte behäftade med den osäkerhet som omgärdar aktieägaravtal. De har exempelvis direkt verkan mot bolaget och på rättsenligheten hos beslut, vilket ger aktieägarna tillgång till exklusivt aktiebolagsrättsliga verktyg för att säkerställa bestämmelsernas efterlevnad. Bestämmelser i bolagsordningen binder även alla som förvärvar aktörsstatus inom bolaget och påverkas inte av ägarbyten.⁷⁶ Aktieägare som väljer att reglera frågor som *kan* regleras i bolagsordningen i aktieägaravtal går miste om starka rättsverkningar, och utsätter sig för ett oklart rättsläge i de fall när bolagsordnings- och aktieägaravtalets bestämmelser inte harmonierar.⁷⁷

Varför föredrar då många aktieägare i framförallt småbolag reglering i aktieägaravtal framför reglering i bolagsordningen? Ett enhetligt svar på frågan kan inte ges, men olika anledningar kan diskuteras.

Till att börja med är aktieägare ibland materialrättsligt begränsade till aktieägaravtal, eftersom avtalsfriheten är vidare än bolagsordningsfriheten. Bolagsordningsfrihetens gränser är även i många fall svåra att fastställa, och aktieägare kan inte vara säkra på att bolagsordningsbestämmelser passerar den legalitetskontroll som utförs av Bolagsverkets i samband med registrering. I kontrollen har Bolagsverket enligt Arvidsson på grund av det osäkra rättsläget en mycket stor frihet.⁷⁸ Bolagsordningens obligatoriska registrering omvandlar den även till en offentlig handling, något aktieägarna inte alltid uppskattar.⁷⁹ Ytterligare argument för aktieägaravtalsreglering står att finna i bolagsordningens själva natur. Den upplevs nämligen som ett

⁷⁴ Roos (1969) s. 37 ff., 49 ff.

⁷⁵ Kansmark och Roos (1994) s. 16 f., 23

⁷⁶ Bergström och Samuelsson (2012) s. 179 ff.; Arvidsson (2010) s. 103; Kansmark och Roos (1994) s. 16 f.

⁷⁷ Kansmark och Roos (1994) s. 16

⁷⁸ Arvidsson (2010 A) s. 103 ff., 246-250

⁷⁹ ABL 27 kap. 2 §; Arvidsson (2010 A) s. 103 f.; Kansmark och Roos (1994) s. 17

konstitutionellt och tungrovt dokument, illa anpassat för reglering av aktieägarnas inbördes mellanhavanden. Genom att istället hänföra reglering till aktieägaravtal så undviks risken för att behöva genomgå en formell ABL-styrd revideringsprocess av bolagsordningen vid varje maktförskjutning och aktieöverlåtelse.⁸⁰ Bolagsordningen lyder även under tids- och rumsmässiga begränsningar. Reglering kan exempelvis inte ske innan bolaget bildats, vilket gör det omöjligt att föra in villkor hänförliga till bolagets bildande och kapitalförhållanden i bolagsordningen.⁸¹

3.3 Vad regleras i aktieägaravtal

3.3.1 Inledning

Aktieägaravtal syftar generellt till att reglera situationer som också regleras av aktiebolagsrätten och förfogar regelmässigt över ett vitt spektra av frågor. I denna framställning kommer fokus uteslutande att läggas på de för aktieägaravtal två vanligaste grupperna av klausuler – beslutsbindningar och överlåtelsebindningar.⁸² Gruppindelningen är baserad på vilka aktiebolagsrättsliga rättigheter som villkoren syftar till att förfoga över. Klausuler hänförliga till båda villkorsgrupperna är oförenliga med ABL, då de strävar efter att ingripa i dess aktiebolagsrättsliga normering.⁸³

3.3.2 Beslutsbindningar

Beslutsbindningar syftar till att reglera bolagsorganens framtida beslutsfattande, och styr på olika vis beslutsfattandet inom bolaget. Bestämmelserna tillerkänner en eller flera av avtalsparterna större inflytande än vad de annars hade haft enligt ABL. Klausulernas syfte uppnås genom två alternativa klausultyper – organbindningar och aktörsbindningar. De två kategorierna har ett funktionellt samband eftersom de utgör alternativa sätt att skapa samma typ av kontrollmönster över bolaget.⁸⁴

I organbindningar syftar aktieägaravtalsparterna till att reglera *organens* befogenheter eller kompetens. Regleringen sker exempelvis genom avtalade beslutsförelägsregler eller genom att parterna i avtalet villkorar giltigheten hos organbeslut. Avtalet respekterar således inte aktiebolagsrättens normer för beslutsfattande utan gör anspråk på att *ersätta* dem.⁸⁵

Aktörsbindningar å andra sidan accepterar den aktiebolagsrättsliga kompetensfördelningen och riktar inga anspråk mot att reglera organens verksamhet. Istället föreskriver de om skyldigheter för de aktörer vars

⁸⁰ Jmf. ABL 27 kap. 2 §; Samt se: Bergström och Samuelsson (2012) s. 179 ff.; Arvidsson (2010 A) s. 103 f.; Kansmark och Roos (1994) s. 17, 28

⁸¹ Kansmark och Roos (1994) s. 17

⁸² Terminologi härstammar från Arvidssons och används inte enhetligt i doktrin. Dock bör ingen skillnad i sak föreligga. Jmf. Ramberg (2011) s. 95 not 10

⁸³ Arvidsson (2010 A) s. 13 f.

⁸⁴ Arvidsson (2010 A) s. 145 ff.

⁸⁵ Arvidsson (2010 A) s. 147 ff.; Arvidsson (2010 B) s. 48

agerande ligger bakom organens beslut. Aktiebolagsrättsliga aktörer utgör rättssubjekt och har i egenskap av sådana möjligheten att träffa bindande avtalsförpliktelser. Bindningarna föreskriver om obligationsrättsliga skyldigheter rörande utövandet av aktörens aktiebolagsrättsliga rättigheter. Den grundläggande förutsättningen för aktörsbindningar är därför att avtalsparten innehar den relevanta aktörsrollen. Utformningen av aktörsbindningar är mycket beroende av vilken aktörsposition som avtalsparten innehar.⁸⁶

3.3.3 Överlåtelsebindningar

Överlåtelsebindningar syftar till att kontrollera bolagets ägarkrets. Syftet uppnås genom att klausulerna reglerar hur överlåtelser och förvärv av aktier får gå till. Genom att skapa obligationsrättsliga skyldigheter som inskränker avtalspartens rätt att förfoga över sitt aktieinnehav, avviker överlåtelsebindningar till sin natur från principen om aktiens fria överlåtbarhet som fastslås i ABL 4 kap. 7 §.⁸⁷

Det finns tre kategorier av överlåtelsebindningar. Den första gruppen består av överlåtelsebegränsningar som vill förhindra oönskade förändringar i aktieägarkretsen. De förskriver därför om obligationsrättsliga skyldigheter för parterna att inte överlåta aktier. Överlåtelsebegränsningar kan även införas i bolagsordningen i form av samtyckes-, förköps-, och hembudsförbehåll. Möjligheten att simultant införa klausuler med liknande syfte i bolagsordning och aktieägaravtal har skapat en situation där överlåtelsebegränsningar rutinmässigt ger upphov till kollisioner.⁸⁸

Överlåtelsebegränsningars motsats utgörs av klausuler som syftar till att möjliggöra och framtvinga förändringar i bolagets ägarkrets. Även dessa klausuler kan delas in i två grupper: utköpsklausuler som föreskriver köpplikter och korrelerande säljlikter; samt friköpsklausuler som föreskriver om säljrätter och motsvarande köpplikter. Klausulerna önskar ge upphov till överlåtelser av ofta betydande aktieinnehav. De kompletteras därför regelmässigt med klausuler av ekonomisk art som underlättar huvudförpliktelsens fullgörande.⁸⁹ Denna klausulgrupp kan inte föras in i bolagsordningen.

Den sista gruppen av överlåtelsebindningar reglerar överlåtelse till tredje man och har sitt främsta användningsområde i att skapa ett utökat investerarskydd. Denna grupp kan delas in i dragalong-klausuler och tagalong-klausuler. Dragalong-klausuler föreskriver om en säljplikt gentemot en icke på förhand definierad tredje man. Tagalong-klausuler innebär att avtalsparter har rätt att kräva att en annan part till avtalet inte säljer sina aktier till tredje man om

⁸⁶ Arvidsson (2010 A) s. 130 ff., 147 ff.; Arvidsson (2010 B) s. 63

⁸⁷ Arvidsson (2010 A) s. 154 f.

⁸⁸ Arvidsson (2010 A) s. 155 ff.

⁸⁹ Arvidsson (2010 A) s. 157 f.

säljande part inte också kan säkerställa att tredjeman köper den förste partens aktier.⁹⁰

3.4 Tolkning och utfyllnad av aktieägaravtal

Det finns inga specifika regler rörande tolkning av aktieägaravtal, utan allmänna avtalsrättsliga tolkningsprinciper är tillämpliga. I strid med autonomiföreställningen kan aktiebolagsrätten komma att influera tolkningen av aktieägaravtal. Hellner observerar fenomenet i anslutning till att AvtL 36 § tillämpas på aktieägaravtal. Han anser att tolkningen i dessa situationer bör ta hänsyn till aktiebolagsrätten. Hellners argumentation baseras på att de avtals- och aktiebolagsrättsliga synpunkterna är så starkt förbundna att bolagsrättsliga överväganden inte bör uteslutas i bedömningen.⁹¹ Hellner finner att NJA 1972 s. 29 stödjer tesen om aktiebolagsrättens relevans vid AvtL 36 § bedömningar. Han motiverar detta med att HD i rättsfallet tog hänsyn till allmänna aktiebolagsrättsliga principer i sin tolkning av en aktieägaravtalsklausul.⁹² Även Stattin och Svernlöv öppnar för att aktiebolagsrätten skulle kunna aktualisera jämkning enligt AvtL 36 §. Den situation de syftar på är då parter träffat obligationsrättsligt bindande avtal, vars uppfyllande aktualiserar aktiebolagsrättsliga sanktioner.⁹³ Lindskog anser dock att sådana avtal snarare bör förklaras generellt överksamta.⁹⁴

Aktiebolagsrätten kan även få betydelse vid utfyllning av aktieägaravtal. Detta kan exempelvis ske när aktieägaravtal förfogar över absolut obligatoriska normer. Arvidsson anser att sådana klausuler per se är både aktiebolags- och avtalsrättsligt ogiltiga. I dessa fall finner han att det bakomliggande avtalet i första hand ska ses som att parterna har villkorat avtalsuppfyllelse mot att de absolut obligatoriska normerna efterlevs. Resterande klausuler lämnas orörda, och den klausul som föreskriver om en överträdelse ska så långt som möjligt tolkas i enlighet med avtalet i övrigt. Är detta omöjligt bör avtalet uppfattas som att det inte innehåller någon reglering på de punkter som berör absolut obligatoriska normer. Istället bör utfyllnad i enlighet med de överträdna absolut obligatoriska normerna ske.⁹⁵ De aktiebolagsrättsliga regler som anknyter till ägarskyddet är inte absolut obligatoriska. Trots detta anser Arvidsson att aktiebolagsrätten även bör påverka tolkningen av aktieägaravtal som anknyter till dessa regler. De bör ges betydelse såtillvida att en speciell tolkningsstandard bör tillämpas genom att bevisbördan läggs på den part som hävdar att avtalet stadgar om ett avsteg från just ägarskyddet.⁹⁶

⁹⁰ Arvidsson (2010 A) s. 159 f.

⁹¹ Hellner (1999) s. 272 f.

⁹² För en mer ingående behandling av NJA 1979 s. 29 se Hellner (1999) s. 273

⁹³ Stattin och Svernlöv (2013) s. 52 f.

⁹⁴ Lindskog (2012) Kommentar till HBL 4 kap. rubrik 3.2.2 not 8

⁹⁵ Arvidsson (2010 A) s. 283 f.

⁹⁶ Arvidsson (2010 A) s. 193 f.

3.5 Slutsatser

Aktieägaravtal adderar flexibilitet och värdepluralism till ABLs strikt reglerade syn på aktiebolag. Överenskommelserna kan utformas utan många av aktiebolagsrättens begränsningar, något som ger aktieägarna en chans att inbördes reglera de frågor som de inte kan eller vill reglera i bolagsordningen. Den möjlighet som aktieägaravtal erbjuder ägarna att justera formerna för sin aktiebolagsrättsliga samverkan bildar en bro mellan det moderna bolaget och dess ofta av externa intressen styrda ägare – och den traditionella aktiebolagsrättsliga strukturen. Förekomsten av aktieägaravtal gynnar samverkan mellan aktieägare som har ett rent vinstmaximeringssyfte med sitt ägande, och de som även har externa intressen med sitt. Utan aktieägaravtal är det till exempel svårt att se hur rena riskkapitalister och innovativa entreprenörer, i ett aktiebolag, skulle kunna bedriva gemensam verksamhet till bägges nytta. Möjligheten att teckna aktieägaravtal framstår som en förutsättning för att aktiebolag i sin nuvarande form ska kunna fortsätta fungera som den huvudsakliga associationsformen. Aktieägaravtal fyller således mycket viktiga funktioner och rättslivet bör måna om dem. Detta bör exempelvis ske genom att aktiebolagsrätten utformas på ett vis som inte äventyrar aktieägaravtals obligationsrättsliga giltighet.

Att aktiebolagsrätten i vissa fall tycks ges betydelse även vid obligationsrättsliga överväganden tyder på att autonomiföreställningen inte utgör en adekvat beskrivning av gällande rätt. Snarare tycks rena ändamålöverväganden fälla avgörandet för många av de bedömningar som sker i de juridiska gränsmarker där aktiebolags- och obligationsrätt möts och ibland kolliderar. Den pragmatiska syn på aktieägaravtal som däri illustreras bör hållas i åtanke när den aktiebolagsrättsliga separationsprincipens innebörd och tillämpningsomfång fastställs.

Reglering i aktieägaravtal är också behäftat med problem. Den främsta problematiken utgörs av den avsevärda osäkerhet som råder ifråga om aktieägaravtals egentliga rättsverkningar. Denna problematik kommer närmare att utforskas i följande avsnitt.

4 Aktieägaravtals rättsverkningar

4.1 Den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen

Aktieägaravtals aktiebolagsrättsliga rättsverkningar kan sammanfattas med hjälp av den *aktiebolagsrättsliga separationsprincipen*.⁹⁷ Principen fastställer att avtal utan lagstöd aldrig medför aktiebolagsrättsliga verkningar.⁹⁸ Följaktligen är aktieägaravtals obligationsrättsliga verkningar formellt separerade från aktiebolagsrätten. Principen har inte uttryckligt stöd i lagtext, men anses sedan länge utgöra gällande svensk rätt.⁹⁹

4.1.1 Historisk utveckling

Redan 1872 yttrades de tankar som skulle komma att utvecklas till vad vi idag känner som den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen. Hagströmer anförde då att aktieägare kan yrka på en nullitetsförklaring av bolagsstämmo- och styrelsebeslut *”hvilka icke lagligen tillkommit eller falla utom deras befogenhet.”*¹⁰⁰ Uttalandet har tolkats som att aktieägarna *uteslutande* har rätt att yrka på nullitetsförklaring av ett stämmobeslut vilket strider mot lag eller ligger utanför bolagsstämmans befogenhet. Nullitetsyrkanden kan däremot inte baseras på brott mot aktieägaravtal.¹⁰¹

Även Nial uttryckte att lagstöd saknades för att aktieägare skulle kunna klandra ett stämmobeslut baserat på att det strider mot aktieägaravtal. Enligt Nial gav § 95 i 1910 års aktiebolagslag¹⁰² stöd för att aktieägaravtal *uteslutande* binder parterna. Uttalandet tyder på att han ansåg att klandergrunderna enbart syftade till att tillåta att en klandertalan baserades på överträdelser av aktiebolagslagen eller bolagsordningen, aldrig på aktieägaravtal.¹⁰³ Nial utvidgade sin analys rörande rösträttsavtal till att omfatta avtal vari föryttringsrätten regleras. Den aktiebolagsrättsliga regleringen som förbjöd

⁹⁷ Begreppet har inte genomgående använts för att beskriva fenomenet, men med ambition att införa begreppskongruens introducerades det av Arvidsson det i hans avhandling från år 2010. Begreppsbyggnaden har sedan dess anammats av HD; NJA 2011 s. 429, och i doktrin; Arvidsson (2010 A) s. 277; Arvidsson (2010 B) s. 52.; samt jmf. Bergström och Samuelsson (2012) s. 182; Ramberg (2011) s. 32

⁹⁸ NJA 2011 s. 429

⁹⁹ Se bl.a.: Ramberg (2011) s. 32 ff.; Arvidsson (2010 A) s. 277, Johansson (1990) s. 500; Nial (1935) s. 10 ff.

¹⁰⁰ Hagströmer (1872) s. 198 f.

¹⁰¹ Roos (1969) s. 336

¹⁰² Lydelsen av 95§1st i lagen (1910:88) om aktiebolag var följande: ”... beslut, som fattats å bolagsstämma, icke tillkommit i behörig ordning eller eljest strider mot denna lag eller bolagsordningen...” Jmf. med numera gällande ABL 7 kap. 50 §

¹⁰³ Nial (1935) s. 10 f.

överlåtelseinskränkningar¹⁰⁴ omfattade enbart begränsningar i lag och bolagsordning. Överlåtelseavtal medförde därför likt rösträttsavtal uteslutande obligationsrättsliga verkningar.¹⁰⁵

Nial fann inga bärande skäl för att tillåta bolagsrättslig verkan av aktieägaravtal. En sådan ordning skulle medföra betänkliga praktiska och principiella konsekvenser, och rent praktiskt fruktade han att avtalens svårtolkade och hemliga natur skulle ge upphov till problem. Han befarade även att nyvunna antedateringsmöjligheter skulle öka klanderfrekvensen. Principiellt riskerade de aktiebolagsrättsliga majoritets- och röstningsreglerna att undermineras eftersom obligationsrättsligt uppbindande av aktieägarnas rösträtt mot andra intressen än bolagets skulle möjliggöras. Upprätthållande av normerna var betingat på aktieägarnas frihet att utöva sin rösträtt i enlighet med bolagsintresset. En frihet som avtalsregleringar skulle eliminera.¹⁰⁶ Resonemanget har kritiserats av Roos som anser att Nial är inkonsekvent då han upphöjer utövandet av den fria och opåverkade rösträtten som grundläggande för aktiebolagsrätten, samtidigt som han i sitt resonemang kring upprätthållandet av aktieägaravtalens obligationsrättsliga verkningar förkastar idealet som överspänt och tämligen omotiverat.¹⁰⁷

Inte heller Roos anser att bolagsrätten medger brott mot aktieägaravtal som klandergrund. Ordningen där aktieägaravtal fränkänns all bolagsrättslig verkan motiveras med både praktiska och principiella skäl. Roos principiella resonemang fastslår att bolags- och obligationsrätten existerar på två skilda regelnivåer vilka inte bör tillåtas påverka varandra. Aktieägaravtalsbindningar ligger på den obligationsrättsliga nivån och ska inte påverka bolagsrättsliga bedömningar. Klanderrätten är däremot rent bolagsrättslig och aktualiseras enbart vid kränkningar av bolagsintern rätt. Roos hänvisar även till den allmänna principen att avtal uteslutande binder parterna och aldrig tredje man. Bolaget berörs därför inte av avtalet. Från ett praktiskt perspektiv anför han att bolagsstämman möjligtvis fungerar smidigare om aktieägaravtal inte behöver tillmätas hänsyn. Tillerkänns aktieägaravtal bolagsrättslig effekt kan problem för bolagets ledning uppstå, då ledningen får svårare att veta om beslut kommer att bestå, eller om ett vid tiden för beslutet för okänt aktieägaravtal kommer att utgöra problem.¹⁰⁸ I ett arbete vilket författats i samarbete med Kansmark bekräftar Roos dessa tankar. Samtidigt öppnar han för en något liberalare inställning till att tillåta bolagsrättsliga effekter av aktieägaravtal.¹⁰⁹

I brist på förarbeten och praxis hämtar både Nial och Roos främst stöd från svensk och utländsk doktrin.¹¹⁰ I det första rättsfallet på området, som refereras i svensk juristtidning 1929 s. 53, fann hovrätten att ett aktieägaravtal

¹⁰⁴ Lydelsen av 52§5st lagen (1910:88) om aktiebolag var följande: ”ej må på annat sätt, än ofvan är sagdt, rättigheten att förfoga öfver aktie inskränkas” jmf. ABL 4 kap. 7 §

¹⁰⁵ Nial (1935) s. 11-13, 21

¹⁰⁶ Nial (1935) s. 11-13

¹⁰⁷ Roos (1969) s. 347; Nial (1935) s. 13 f.

¹⁰⁸ Roos (1969) s. 343 ff., särskilt s. 354

¹⁰⁹ Kansmark och Roos (1994) s. 30-32

¹¹⁰ Roos (1969) s. 340; Nial (1935) s. 11 ff.

var bindande gentemot bolaget. Rättsfallet har dock kritiserats och det bör råda ringa tvivel om att hovrätten dömde i strid med gällande rätt.¹¹¹

Johansson anför praktiska skäl till stöd för att bolags- och avtalsrätten ska hållas autonoma. Han anser att stämmans verksamhet riskerar att avsevärt kompliceras om aktieägaravtal tillmäts bolagsrättslig effekt. Enligt honom skulle stämmobesluten dessutom tillföras ytterligare ett osäkerhetsmoment om dess giltighet var beroende av tolkningen av i många fall oklara aktieägaravtal.¹¹² Stattin analyserar de bakomliggande faktorerna till att aktieägaravtal inte tillmäts bolagsrättslig verkan utifrån påpekandet att aktiebolaget är en självständig juridisk person vilken tillkommit i enlighet med ABLs konstitutionella regler samt bolagsordningen. Tillmäts aktieägaravtal bolagsrättslig verkan utgör det enligt Stattin ett kringgående av de konstitutionella regler som möjliggjorde skapandet av bolaget. Ett kringgående som enligt Stattin inte är tillåtet eftersom reglerna är uppsatta i samhällets och borgenärernas intressen, och därför inte är öppna för aktieägarnas självständiga förfogande.¹¹³

4.1.2 Avtalsgenombrott

I doktrin finns röster som argumenterar för en liberalare syn på möjligheten att tillerkänna aktieägaravtal aktiebolagsrättslig verkan. Situationen brukar benämnas *avtalsgenombrott*. Arvidsson beskriver avtalsgenombrottet som motsatsen till ansvarsgenombrottet.¹¹⁴ Innebörden definierar han som att bolaget i strid med separationsprincipen ställs till svars för aktieägarnas förpliktelser.¹¹⁵ De som förespråkar möjligheten till avtalsgenombrott hävdar att ett giltigt aktieägaravtal under *de rätta förutsättningarna* ska kunna få bolagsrättsliga verkningar.

Moberg är den tydligaste förespråkaren för avtalsgenombrott. Enligt honom kan brott mot aktieägaravtal utgöra en klandergrund. En klandertalan är en formell talan som bygger på en normavvikelse. En talan som grundas i ett avtalsbrott klassificeras däremot som en materiell talan. Genom att öppna dörren för att brott mot aktieägaravtal kan ligga till grund för klandertalan behåftar Moberg aktieägaravtalet med direkt aktiebolagsrättslig verkan.¹¹⁶

Moberg uppställer tre villkor för att avtalsgenombrott ska kunna föreligga. Villkoren beskär avsevärt de situationer i vilka aktieägaravtal skulle kunna ges aktiebolagsrättslig verkan, och är som följer:

- Avtalet ska vara giltigt vid tidpunkten då de ska ge verkningar
- Samtliga aktieägare måste vara parter till avtalet

¹¹¹ Arvidsson (2010 A) s. 278 not 838; Nial (1935) s. 10 f.

¹¹² Johansson (1990) s. 500 f.

¹¹³ Stattin (2004) s. 103

¹¹⁴ Ansvarsgenombrott innebär att aktieägare i strid med huvudregeln i ABL 1 kap. 3 § kan hållas personligt ansvariga för bolagets förpliktelser

¹¹⁵ Arvidsson (2010 A) s. 280

¹¹⁶ ABL 50 kap. 7 §; Moberg (2011) s. 242

- Avtalets bestämmelser måste vara av en sådan karaktär att de hade kunnat införas i bolagsordningen, och de ska enbart beröra aktieägarna själva

Enligt Moberg är det tredje kravet centralt. Han menar att då aktieägare har långtgående möjligheter att via bolagsordningen avvika från ABL bör, förutsatt att avvikelse inte sker från tredjemansintressen, ingen skillnad göras mellan reglering i aktieägaravtal och bolagsordning. En sådan uppdelning finner Moberg alltför formalistisk. Istället argumenterar han för att aktieägaravtalet ska ses som en förlängning av bolagsordningen, och tillmätas samma rättsliga verkan.¹¹⁷ Kansmark och Roos instämmer med Moberg om att separationsprincipen under vissa omständigheter kan ge alltför formalistiska resultat. De öppnar därför för att ett obligationsrättsligt giltigt aktieägaravtal som omfattar samtliga aktieägare och enbart rör frågor inom stämmans kompetens skulle kunna ges bolagsrättslig verkan.¹¹⁸

Även Samuelsson och Bergström har tidigare öppnat för möjligheten till avtalsgenombrott. I 2009 års upplaga av *Aktiebolagets grundproblem* uttryckte de tveksamheter mot att reservationslöst anamma den svenska ståndpunkten som entydigt tar ställning mot varje form av bolagsrättslig verkan av aktieägaravtal. Istället anser de att avtalsgenombrott borde vara möjligt om alla aktieägare är parter till avtalet, och dess effekter enbart omfattar aktieägarna. För detta talar exempelvis att en enig och fulltalig bolagsstämma kan bortse från minoritetsskyddet.¹¹⁹ I 2012 års upplaga står dock inte ett spår av detta liberala resonemang att finna. En trolig förklaring till att Bergström och Samuelsson verkar ha reviderat sin uppfattning i frågan är HDs tydliga ställningstagande för en ovillkorad aktiebolagsrättslig separationsprincip i 2011 s. 429. Faktum är att samtliga uttalanden som förespråkar avtalsgenombrott gjordes innan lanseringen av NJA 2011 s. 429.

4.1.3 Senare utveckling

På senare tid har stödet för den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen vuxit sig i det närmsta överväldigande. I förarbetena till nuvarande ABL uttrycker Lagrådet att aktieägaravtal i princip ska anses giltiga mellan parterna, men att de inte binder bolaget.¹²⁰ Även i praxis har principen vunnit erkännande.

I NJA 1972 s. 29 hade äganderätten och rösträtten kopplade till samma aktie splittrats på två olika rättssubjekt. HD fastställde att avtalet stred mot det så kallade splittringsförbudet. Förbudet föreskriver att alla rättigheter som följer med en aktie ska vara samlade hos det rättssubjekt som innehar äganderätten. I fallet fastställde HD att avtal i strid med splittringsförbudet inte har några rättsverkningar gentemot bolaget, samtidigt som man konstaterade att inget hinder förelåg mot att tillmäta samma avtal obligationsrättsliga verkningar. I

¹¹⁷ Moberg (2011) s. 250 f.

¹¹⁸ Kansmark och Roos (1994) s. 30-32

¹¹⁹ Bergström och Samuelsson (2009) s. 162-164

¹²⁰ Prop. 2004/05:85 s. 251, 1397

NJA 2011 s. 429 bekräftade HD även, i kontrast till tidigare indirekta hänvisningar och indikationer, uttryckligen separationsprincipens existens. Arvidsson sammanfattar rättsläget som att det numera de lege lata är omöjligt att argumentera för att aktieägaravtal skulle medföra några aktiebolagsrättsliga verkningar.¹²¹

4.1.4 Tillämpningsomfång

Den allmänt vedertagna definitionen av den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen innebär att avtal i brist på lagstöd aldrig får några aktiebolagsrättsliga verkningar. Principens tillämpningsområde avgränsas således av begreppet *aktiebolagsrättsliga verkningar*. Rättskällorna erbjuder ingen uttrycklig vägledning till hur begreppet ska förstås. En djupgående diskussion i frågan har på senare tid förts i doktrin, men hittills har enighet inte uppnåtts. Den rådande oklarheten rörande begreppets innebörd medför att oklarhet även råder rörande separationsprincipens tillämpningsomfång.

Till att börja med råder enighet om att normer som berör bolagets inre rättsförhållanden medför aktiebolagsrättsliga verkningar. Distinktionen mellan bolagets inre och yttre rättsförhållanden bygger på tanken att ett aktiebolags rättssubjektivitet (förmåga att tillskrivas rättsliga positioner) och rättshabilitet (rättslig handlingsförmåga) har inre och yttre aspekter.¹²² Regler rörande bolagets inre rättsförhållanden syftar till att reglera relationerna mellan bolaget i egenskap av juridisk person och aktörer inom det. Bolagets aktörer består av aktieägare och de uppdragstagare som innehar aktörsroller inom bolaget. Även regler rörande bolagsorganens inbördes förhållanden, samt förhållandet mellan organen och aktieägare hör till bolagets inre rättsförhållanden. Den inre rättshabiliteten tas i anspråk genom bolagsstämmobeslut och ändringar av bolagsordningen och sammanfaller därför med frågor om bolagsordningsfrihet. Normerna besvarar frågan huruvida en rättshandling som företagits inom bolaget är rättsenlig.¹²³

Arvidsson argumenterar för att aktiebolagsrätten enbart omfattar de normer som är hänförliga till bolagets inre rättsförhållande. Utöver dessa återfinns i ABL även regler vilka inte knyter an till bolaget i egenskap av juridisk person. Detta exemplifierar Arvidsson genom att referera till bl.a. skadestånds- och avtalsrättsliga regler som regleras i ABL, men som han ändå inte betraktar som i huvudsak aktiebolagsrättsliga. Enligt Arvidsson ska enbart normer som reglerar beslutsfattandet inom bolaget ses som aktiebolagsrättsliga.¹²⁴ Att en norm återfinns i ABL är alltså inte tillräckligt för att den ska anses specifikt aktiebolagsrättslig och därmed falla inom separationsprincipens tillämpningsomfång.

Nerep intar en annan position. Han hävdar att alla de rättigheter och skyldigheter som härstammar ur bestämmelser i ABL, ÅRL, bolagsordningen

¹²¹ Arvidsson (2010 A) s. 279

¹²² Arvidsson (2010 A) s. 108 f., 116-18

¹²³ Arvidsson (2010 A) s. 116-120

¹²⁴ Arvidsson (2010 A) s. 107, 116-120

och andra aktiebolagsrättsliga principer är bolagsrättsliga. Han anser att aktieägaravtal aldrig ska ges aktiebolagsrättslig effekt – oberoende av om de förfogar över en norm som reglerar beslutsrättigheter, eller helt andra rättigheter och skyldigheter.¹²⁵ Nerep kritiserar Arvidssons resonemang i frågan och hävdar att det saknar en rättspolitisk analys rörande bakgrunden till den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen.¹²⁶ Nerep anser att den bristande analysen gör den föreslagna klassifikationsgrunden ogenomförbar, och att oklarhet råder rörande dess konsekvenser i det praktiska rättslivet. Nerep anser att Arvidssons förståelse av begreppet aktiebolagsrättsliga verkningar riskerar att öppna för kringgående av obligatoriska normer, samt att det faktum att Arvidsson inte adresserar denna risk gör faran för dess realisering ännu större.¹²⁷

Arvidsson finner det inte heller rättspolitiskt önskvärt att överlämna stora delar av ABL till partsformulerade avtal. Enligt honom skulle detta inte bli konsekvensen av en snävt utformad separationsprincip. Han anser att Nereps åsikt i denna fråga bygger på en felaktig premiss om att stora delar av de rättsförhållanden som följer av ABL skulle vara öppna för avtalsreglering vid en avgränsning av principen till de inre rättsförhållandena. Enligt Arvidsson tar hans förståelse av principen varken ställning för eller emot avtal som reglerar andra rättsförhållanden än de inre. Tvärtom ser han det som en fördel att frågor utanför ett bolags inre rättsförhållande bedöms enligt bedömningsgrunder vilka fastställs genom en individuell analys av varje överträd regels skyddssyfte. Han kritiserar istället den av Nerep förespråkade definitionen och hävdar att den direkt kommer att avgöra alla frågor rörande avtals inverkan på aktiebolagsrätten på exakt samma sätt, helt utan att ta hänsyn till vilka skyddssyften som ligger bakom den norm som aktualiseras. Konkreta ändamålsbedömningar omöjliggörs inom hela det mycket vida området. Detta skapar en situation där undantag måste adderas till den av sin natur ovillkorliga aktiebolagsrättsliga separationsprincipen. En sådan ordning fruktar Arvidsson i förlängningen skulle ge upphov till rättsosäkerhet och en ohållbar begreppsbestämning.¹²⁸

4.2 NJA 2011 s. 429

4.2.1 Inledning

Sedan Arvidsson och Nerep först lanserade de ovan redovisade uppfattningarna har problematiken kring den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen tydligt aktualiserats av rättsfallet NJA 2011 s. 429. Fallet behandlar frågan om huruvida aktieägare med bindande verkan genom avtal kan förfoga över rätten till tvångsinlösen i ABL 22 kap. Den är även av mycket stor principiell betydelse för frågan i vilken mån som avtal överhuvudtaget kan medföra aktiebolagsrättsliga verkningar. Förutom att för

¹²⁵ Nerep (2011) s. 107 f.; Nerep (2010) s. 355 f.

¹²⁶ Nerep (2011) s. 109 f.

¹²⁷ Nerep (2011) s. 109 ff.

¹²⁸ Arvidsson (2011 A) s. 56 f.

första gången uttryckligen bekräfta den aktiebolagsrättsliga separationsprincipens existens i svensk rätt diskuterar HD även begreppet aktiebolagsrättsliga verkningar; vad det egentligen innefattar, samt vad det innebär att aktieägaravtal saknar sådana. Trots att det kan verka som att HD genom denna dom reder ut många av de frågetecken som omgärdar den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen, har den blivit föremål för omfattande kritik och det är oklart vilka slutsatser som kan dras från prejudikatet.

4.2.2 Bakgrund

Målet rörde två utländska bolag Carmeuse S.A (nedan A) och SMA International B.V. (nedan B), vilka ägde hälften var av aktierna i ett svenskt bolag, SMA Svenska Mineral AB (nedan C). A och B hade ingått ett joint venture avtal vilket reglerade deras mellanhavanden rörande ägandet av C. En av avtalets klausuler föreskrev en rätt för B att under vissa omständigheter förvärva samtliga As aktier i C, utom en.

Konflikt uppstod mellan A och B och inlösenklausulen aktualiserades. I en första skiljedom fastställdes Bs rätt att förvärva alla As aktier i C utom en, och inlösen skedde i enlighet med skiljedomen. Efter inlösenförfarandet genomförts påkallade B tvångsinlösenförfarande enligt ABL 22 kap. B hävdade sin rätt att förvärva As kvarvarande aktie i C baserat på sitt nyvunna och överväldigande majoritetsägandet i C. I en andra skiljedom fastställdes Bs rätt att lösa in As kvarvarande aktie i C. A klandrade denna skiljedom och yrkade att tingsrätten skulle fastställa att B inte hade rätt att lösa in As sista aktie i C, då B i joint venture avtalet skulle ha av sagt sig denna rätt. B hävdade att avtalet inte innehöll ett avstående av detta slag.¹²⁹

Tingsrätten beslutade att i en mellandom pröva i vilken mån förhandsavståenden i avtal från rätten att tvångsinlösa aktier kan medföra att den aldrig uppkommer. Tingsrätten kom fram till att B hade rätt att genomföra ett tvångsinlösenförfarande i enlighet med ABL 22 kap., oberoende av det obligationsrättsliga avståndet. Hovrätten fastställde tingsrättens dom och konstaterade att reglerna i ABL 22 kap. är av tvingande natur och inte kan kringgås genom avtal. Den typ av avtal vilka A och B ingått kan ligga till grund för avtalsrättsliga sanktioner, men ska aldrig tillmätas aktiebolagsrättslig relevans.

4.2.3 HDs rättsliga bedömning

I domskälen diskuterar HD inledningsvis tvångsinlösenreglernas motiv och vikten av att de efterlevs. HD konstaterar att aktieägarna inte har någon möjlighet att genom bolagsordningen förfoga över tvångsinlösenreglerna i ABL 22 kap. I det aktuella fallet rörde det sig dock om en obligationsrättslig

¹²⁹ Jmf. ABL 22 kap. 24 § där det stadgas om ett undantag från huvudregeln att skiljedomar enbart kan överklagas i formellt hänseende vilken regleras i lag (1999:116) om skiljeförfarande 33-36§§. Talan enligt ABL 22 kap. 24 § kan föras både på formella och materiella grunder.

begränsning av rätten till tvångsinlösen. I samband med detta yttrande uttalar HD att aktieägaravtal i enlighet med den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen enbart binder parterna, och att de inte utan lagstöd ges aktiebolagsrättslig effekt.¹³⁰ Diskussionen går sedan vidare till innebörden av den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen.¹³¹

Till att börja med noteras det att det råder viss diskrepans rörande begreppet aktiebolagsrättsliga verkningars innebörd i doktrin.¹³² HD baserar sin tolkning av begreppet på motivuttalanden vilka lagstiftaren gör i samband med att möjligheten till begränsningar av den fria överlåtelseätten behandlas. I dessa uttalar att frågor rörande träffandet och verkningarna av aktieägaravtal är av avtalsrättslig, inte aktiebolagsrättslig natur. Lämpligen regleras frågor relaterade till aktieägaravtal därför inte i ABL. Enligt HD är det svårt att förstå motivuttalandena på något annat sätt än att lagstiftarens uppfattning är att allt som regleras i ABL är av aktiebolagsrättslig natur.¹³³

Samtidigt uppmärksammar HD uttalanden i förarbetena om att flexibilitet är en av ABLs utgångspunkter. Många regler i ABL är aktieägarskyddsregler, och lagstiftaren anser att aktieägare ska vara tillåtna att självständigt reglera frågor relaterade till dessa på annat sätt än vad som anges i ABL. Ett utfall av detta är SAS-principen.¹³⁴ Ett annat är lagstiftarens beslut att i 2005 års ABL utöka möjligheterna för aktieägare att reglera frågor kopplade till aktieägarskyddet i bolagsordningen. HD uppmärksammar även att lagstiftaren i samband med flexibilitetsövervägandena uttalade att många frågor inte bör vara föremål för flexibilitet. Dessa frågor regleras av obligatoriska ABL-normer. HD konkluderar att lagstiftarens syfte tycks ha varit att låta ABLs bestämmelser avgöra huruvida avtal kan få aktiebolagsrättslig verkan eller inte.¹³⁵ Detta något vaga konstaterande har som nedan framgår blivit föremål för omfattande diskussion i doktrin.

I det specifika fallet anför HD att de syften som ligger bakom reglerna om tvångsinlösen i ABL 22 kap. skulle riskera att förfelas om aktieägare tilläts att via avtal förfoga över dem. Aktieägarna ges i ABL på intet sätt möjlighet att i bolagsordningen förfoga över rätten till tvångsinlösen, och att låta dem på förhand förfoga över denna rätt via avtal vore att förfela syftet med tvångsinlösensbestämmelserna. Aktieägaravtal vilka reglerar rätten till just tvångsinlösen ska alltså inte ges aktiebolagsrättslig verkan, och HD fastställer därför hovrättens beslut att B har rätt att tvångsinlösa As kvarvarande aktie.¹³⁶

¹³⁰ NJA 2011 s. 429, s. 435 p. 7-8

¹³¹ NJA 2011 s. 429, s. 435 p. 9

¹³² NJA 2011 s. 429, s. 435 p. 10

¹³³ NJA 2011 s. 429, s. 436 p. 12-13

¹³⁴ Se vidare avsnitt 2.3 *Principen om samtliga aktieägares samtycke*

¹³⁵ NJA 2011 s. 429, s. 436 p. 12-13

¹³⁶ NJA 2011 s. 429, s. 436 p. 14-16

4.2.4 Kommentarer i doktrin

Domen har gett upphov till skilda tolkningar i doktrin. Framförallt har det diskuterats på vilken grund HD bifaller talan. Diskussionerna har främst kretsat kring hur HD avgränsar och tillämpar separationsprincipen. HDs konstaterande att principens tillämpningsområde är avhängigt på ifall den aktuella normen är av aktiebolagsrättslig natur eller inte, har fördjupat och intensifierat av den diskussion rörande begreppets innebörd som fördes redan innan domen föll. Vilka följder som kan tillskrivas domen är beroende av vilken tolkning av begreppet som anammas.

Nerep företrädde i NJA 2011 s. 429 svarandesidan. Hans uppfattning om den aktiebolagsrättsliga separationsprincipens tillämpningsomfång rimmar väl både med den standardkommentar som HD hänvisar till och HDs egen tolkning av lagmotiven.¹³⁷ Genom sitt uttalande att det där svårt att tolka motiven på något annat sätt än att lagstiftaren åsyftat att allt det som regleras i ABL är av aktiebolagsrättslig natur, anspelar HD tydligt på Nereps tolkning av separationsprincipen.¹³⁸ Passagen i domen kan onekligen läsas som en ren bekräftelse på att HD ansluter sig till Nereps uppfattning.

Även kärkeombuden Danelius och Ericson har kommenterat domen. De sällar sig till den av Nerep företrädde tolkningen av separationsprincipen. Samtidigt förhåller de sig mer kritiska till delar av HDs bedömning. De anser att HDs val att låta normernas placering vara avgörande för frågan om de är av aktiebolagsrättslig natur, utgör ett pragmatiskt förhållningssätt till en komplex fråga; samtidigt som de även ifrågasätter taktikens lämplighet. Då lagstiftare ofta omplacerar normer utan att normerna för den sakens skull ändrar rättslig karaktär synes det dem olämplig att låta denna omständighet bli ensamt avgörande för normers rättsliga kategorisering.¹³⁹ Istället bör regler som utifrån allmänna överväganden kategoriseras som avtalsrättsliga, och som inte medför verkningar för bolaget, inte anses aktiebolagsrättsliga. De fruktar att den regim som domen inför riskerar att sätta den allmänna grundsatsen om att aktieägaravtal obligationsrättsligt binder parterna ur spel. En effekt som skulle undergräva hela den obligationsrättsligt betingade systematik som i nuläget säkerställer aktieägaravtals efterlevnad.¹⁴⁰

På flera håll i doktrin efterlyses utförligare domskäl rörande HDs val att jämställa bolagsordnings- och aktieägaravtalsbestämmelser. Eftersom instrumenten har så skilda rättsverkningar finner Danelius och Ericson det osannolikt att tvångsinlösenbestämmelsernas syfte skulle förfelas om rättighetsavståenden i aktieägaravtal tilläts.¹⁴¹ Även Sjöberg och Gorton ifrågasätter kvalitén på HDs domskäl. Sjöberg finner dem alltför kortfattade och detta får honom att tvivla på prejudikatets räckvidd. Sjöberg uttrycker

¹³⁷ NJA 2011 s. 429, s. 429 p. 12; Andersson m.fl. (2008) s. 22:3

¹³⁸ ABL 22 kap. 3 §; Prop. 2004/05:85 s. 251; NJA 2011 s. 429 p. 12; Andersson m.fl. (2008) s. 22:3; Nerep (2011) s. 107 f.

¹³⁹ Danelius och Ericson (2011) s. 864-866, 871

¹⁴⁰ Danelius och Ericson (2011) s. 866-869

¹⁴¹ Danelius och Ericson (2011) s. 867 f.

även tvivel om rimligheten i att tillämpa lagstiftarens uttalanden om bolagsordningsregleringar på aktieägaravtal, eftersom regleringstyperna bär på så grundläggande skillnader.¹⁴² Även Gorton efterlyser mer utförliga domskäl vilka tillät HDs resonemang att fördjupas och nyanseras.¹⁴³

Danelius och Ericson anser dessutom att prejudikatet minskar betydelsen av indelningar mellan de aktiebolags- och obligationsrättsliga verkningarna av aktieägaravtal. Även uppdelningen mellan avtalens verkningar gentemot bolaget och aktieägarna blir mindre skarp. De fruktar att domen kommer att flytta fokus för rättstillämpningen till att säkerställa att bolagsrättens syften inte förfelas, och att bolagsrätten därigenom kommer att få fullt genomslag även i renodlat avtalsrättsliga sammanhang. Man riskerar även att en obligationsrättslig skepticism utvecklas mot avtal som avviker från ABL.¹⁴⁴

Arvidsson motsätter sig inte att förarbetsuttalandena och domen är förenliga med Nereps förståelse av separationsprincipen, men ställer sig ändå emot en sådan tolkning av fallet. Han finner det orimligt att alla regler i ABL skulle vara aktiebolagsrättsliga. Konsekvenserna av en sådan kategorisering anser han bli så pass ohållbara att prejudikatet helt enkelt inte kan ges den betydelsen.¹⁴⁵ Överlåtelsebegränsningar likt tvångsinlösenbestämmelserna reglerar en direkt relation mellan aktieägare, och faller därmed utanför bolagets inre rättsförhållande. Från Arvidssons synvinkel kan domslutet därför enbart direkt baseras på separationsprincipen om HD väsentligen har utvidgat dess tillämpningsomfång. Något han inte tror har varit avsikten. Då ABL är i ständig och oförutsägbar förändring så befarar han att en sådan utvidgning skulle kunna få oöverskådliga verkningar, nu och i framtiden.¹⁴⁶

De citerade förarbetsuttalandena äger enligt Arvidsson ingen relevans för separationsprincipens tillämpningsomfång. De är istället rent lagstiftningstekniska uttalanden som syftar till att undvika splittring av ABLs funktionella gemenskap. Motiven talar om vad ABL *bör*, inte vad den *kan*, innehålla. Icke aktiebolagsrättsliga regler *bör* inte placeras i ABL med mindre än att de har en tillräckligt hög grad av funktionell gemenskap med sådana. En norm är därmed inte per se aktiebolagsrättslig bara för att den regleras i ABL. Det enda man kan sluta sig till av placeringen är att den har tillräcklig systematisk *anknytning* till aktiebolagsrättsliga regler.¹⁴⁷

Arvidsson finner att HD baserar sin dom på en konventionell teleologisk bedömning av tvångsinlösenreglernas ändamålsstruktur. Han förstår det som att det teleologiska resonemanget är ett led i att avgöra om den aktuella rättsfrågan bör lösas genom en analog tillämpning av separationsprincipen. Bedömningen resulterar i att den konkreta rättsfrågan i tillräckligt liknar frågor med aktiebolagsrättsliga verkningar för att motivera en sådan. Den

¹⁴² Sjöberg (2011/12) s. 152 f.

¹⁴³ Gorton (2012) s. 152

¹⁴⁴ Danelius och Ericson (2011) s. 871 f.

¹⁴⁵ Arvidsson (2011 A) s. 57 f.

¹⁴⁶ Arvidsson (2011 A) s. 52-55

¹⁴⁷ Arvidsson (2011 A) s. 57 f. not 27; Arvidsson (2010 A) s. 278 f.

analoga tillämpningen är förenligt med Arvidssons förståelse av separationsprincipen, och hindrar inte att den tillämpas i fortsättningen. Enligt analysen så omfattar prejudikatet avtal vilka kolliderar med sådana regler i ABL som faller utanför separationsprincipens tillämpningsområde. Avtalen ska bedömas genom en konkret ändmålsbedömning i varje fall.¹⁴⁸

Arvidsson ifrågasätter även domen utifrån ett resonemang som utgår från tanken att det inbyggt i rätten finns krav på att det rättsliga beslutsfattande alltid ska anpassa sig till elementära logiska krav. Resonemanget bygger på premisserna att fallet aktualiserar en rättighetskollision mellan samma rättssubjekt och sådana inte upprätthålls av rättsordningen. Ordningen faller sig nödvändigt av att rättssubjekt inte ska tillskrivas logisk oförenliga rättsliga positioner i förhållande till ett annat rättssubjekt. Ges ABLs innehåll avgränsande verkan för separationsprincipens tillämpningsområde så är aktieägaravtalets parter desamma bolags- och obligationsrättsligt. Ett förhållande som gör omöjligt att underkänna ett avtals bolagsrättsliga verkningar och upprätthålla dess obligationsrättsliga dito, utan att skapa kollisioner inom ramen för samma rättssubjekt. Utvidgas separationsprincipens tillämpningsomfång direkt eller via analogier, kan aktieägaravtalen i fråga enbart hanteras på ett logiskt hållbart sätt om de fränkänns samtliga rättsverkningar. Arvidsson medger att någon norm som tydligt förbjuder nämnda kollisioner inte existerar i svensk rätt. Han argumenterar ändå för att om rättsordningen inte upprätthåller elementära logiska krav så undergrävs hela rättens rationalitet.¹⁴⁹

Anammas Arvidssons förståelse av separationsprincipen undviks, så länge bolaget inte är part, de fruktade kollisionerna. Detta är ett resultat av att den förespråkade versionen av separationsprincipen uteslutande tar sikte på rättsförhållandet mellan bolaget och dess aktörer, men däremot lämnar aktieägarnas obligationsrättsliga förhållande därhän. Rättssubjekten blir då aldrig desamma ur ett aktiebolags- och obligationsrättsligt perspektiv, och kollisioner i rättsförhållandet mellan samma rättssubjekt undviks. I samband med denna iakttagelse riktar Arvidsson även skarp kritik mot att HD undviker att närmare beröra frågan om avståendenas verkan mellan parterna.¹⁵⁰

Även om HD utfört bedömningen på det vis som förespråkas av Arvidsson anser han att bedömningen i det konkreta fallet är felaktig. Han finner nämligen att ändamålsstrukturen bakom tvånginlösensbestämmelserna inte ens motiverar en analogisk tillämpning av separationsprincipen. Arvidsson konkluderar därför att oberoende av vilken tolkning prejudikatet ges har han svårt att se vilka skäl som skulle kunna anföras för HDs nya regim. Han finner att samtliga tolkningsalternativ som finns att tillgå på olika vis producerar ett rättsläge där det inte går att skilja på aktieägaravtalets bolags- och obligationsrättsliga verkningar.¹⁵¹

¹⁴⁸ Arvidsson (2011 A) s. 55 f.

¹⁴⁹ Arvidsson (2011) s. 61 ff.; Arvidsson (2010 A) s. 19 f.

¹⁵⁰ Arvidsson (2011 A) s. 52, 55-57, 61-63

¹⁵¹ Arvidsson (2011 A) 61 ff.

4.2.5 Slutsatser

Domskälens bristande kvalitet är problematisk. Det förbiseende som separationsprincipens historiskt varit föremål för i rättskällorna borde ha föranlett en mer utvecklad analys och ett tydligare prejudikat. En sådan analys var påbörjad i doktrin redan innan fallet, och hade HD genom en väl utförd analys byggt vidare på denna diskussion så hade det troligtvis utmynnat i en dom som inte varit öppen för tolkning på det sätt som NJA 2011 s. 429 bevisligen är. HDs domskäl är istället överlag kortfattade. Uttalandet med möjlig principiell räckvidd är dessutom oklart, trots att HD själv uppmärksammar förekomsten av skilda åsikter i doktrin. Det är svårt att förstå varför HD inte klargjorde rättsläget genom att uttala sig på ett mindre diffust vis. Bristen på djupare analys och redovisning av skälen till domen minskar prejudikatets relevans.¹⁵² En direkt effekt av HDs underlåtenhet att tydligt kommunicera grunderna för domslutet är att rättsfallet sammantaget snarare har närt än avgjort diskussionen om separationsprincipens tillämpningsomfång.

NJA 2011 s. 429 klargör dock rättsläget såtillvida att det bekräftar den definition av separationsprincipen som har växt fram i doktrin, och förser rätten med en rättskällesanktionerad definition av principen. Definitionen har dock som bekant behäftats med skilda betydelser. HD diskuterar även dessa två huvudsakliga alternativ, och det synes märkligt att de inte tydligt tar ställning för ett av dem. Huruvida prejudikatet bekräftar eller förändrar rättsläget blir därför avhängigt definitionen av gällande rätt innan domen föll. Anammas Arvidssons linje är separationsprincipens tillämpning beroende av att HD väsentligen utvidgat dess räckvidd. Anammas Nereps uppfattning bekräftar en tillämpning av separationsprincipens istället gällande rätt.

Båda alternativen rörande separationsprincipens tillämpningsomfång har för- och nackdelar. Tillåts ABL verka avgränsande för separationsprincipens tillämpningsomfång uppnås ökad tydlighet och förutsebarhet. De gynnsamma effekterna blir dock kortvariga då normernas kategorisering baseras på ett så ytligt förhållande som deras författningshemvist – en egenskap som snabbt kan förändras utan att normernas egentliga karaktär gör detsamma.¹⁵³ Avgränsningskriteriet gör det svårt att i aktieägaravtal på ett hållbart vis förhålla sig till aktiebolagsrätten. Avtalsparter lämnas i alltför hög grad till lagstiftarens skön. Lagstiftaren åläggs även ett tungt lagstiftningsansvar, eftersom de nödgas att genomföra en utförlig konsekvensanalys vid varje förändring av aktiebolagsrättens normer. Uppfattningen cementerar en stel och omodern syn på ABL och den marknad som ABL reglerar. Kortvarig förutsebarhet premieras framför möjligheten att tillvara näringslivsintressen och behovet av flexibel lagstiftning. Avtalsfrihetens framträdande roll inom civilrätten riskerar även att undermineras.

¹⁵² För analys av prejudikats varierande styrka se Munck (2010)

¹⁵³ Ett exempel är hanteringen av LEO-reglerna i samband med tillkomsten av ABL.

Reglerna som i dag återfinns i ABL 16 kap. befann sig tidigare i Lagen (1987:464) om vissa riktade emissioner i aktiemarknadsbolag.

Inte heller en restriktiv förståelse av separationsprincipen är oproblematisk. Den erbjuder ingen tydlig riktlinje att basera fastställandet av normers rättsliga natur på. Detta genererar osäkerhet rörande normers rättsliga hemvist fram till dess att rättstillämparen avgör frågan. Svårigheten att förhandskategorisera till trots, så öppnar tolkningen för kategoriseringar baserade på logiska resonemang. Detta möjliggör för ett långsiktigt förhållningsätt till bolagsrätten i aktieägaravtal. Fördelarna överväger sammantaget nackdelarna, och en avgränsning baserad på vilka normer som förfogar över bolagets inre rättsförhållanden framstår som mer logiskt och ändamålsenlig, än att avgränsa aktiebolagsrätten genom ABL.

Ställningstagandet medför att separationsprincipen enbart kan ha legat till grund för domen om HD väsentligt utvidgat dess tillämpningsomfång. Ville HD förändra rättsläget så drastiskt, borde detta tydligare framgå av domen. Trots uttalanden i domen som talar för en extensiv förståelse av separationsprincipen, bör ett så väsentligt ingrepp i rättsläget föranledas av en utförligare motivering och ett tydligare ställningstagande. Att lite bakvägen införa en genomgripande förändring verkar i det närmsta absurt. Sannolikt bifölls talan därmed inte genom en direkt tillämpning av separationsprincipen.

Att HD inte direkt tillämpade separationsprincipen baserat på tvångsinlösenbestämmelsernas lagrumsliga hemvist, stöds även av att domen diskuterar reglernas bakomliggande syften och ändamål. Det är efter dessa överväganden som HD fastslår att reglerna inte kan förfogas över i avtal. Att HD baserar domslutet på nämnda genomgång indikerar att de är öppna för en ordning där avtal som förfogar över normer med andra syften än just tvångsinlösenbestämmelserna kan ges bolagsrättslig verkan. Mot denna grund bör bedömningskriterier baserade på de logiska resonemang som HD använder sig av kunna fastställas. Parter och författare kan då förhålla sig till dessa vid träffandet av avtal som avviker från ABL. En analys utförd i enlighet med kriterierna bör ge en tydlig indikation på hur rättstillämparen kommer att agera.

Domen aktualiserar även i viss mån de obligationsrättsliga verkningarna av aktieägaravtal. Danelius och Ericson fruktar att aktieägaravtal numera *generellt* inte binder parterna obligationsrättsligt i samma utsträckning som förr. En slutsats som framstår som en aning dramatisk. Avtalets obligationsrättsliga verkningar uppmärksammas inte av HD. Att då ifrågasätta den grundläggande principen att aktieägaravtal är obligationsrättsligt bindande tycks vara att gå för långt. Den grundläggande principen om aktieägaravtals obligationsrättsliga verkningar bör generellt bestå. Samtidigt ökar risken för rättighetskollisioner inom ramen för rättsförhållandet mellan samma rättssubjekt vid förfogande över vissa specifika normer.

Likt Arvidsson framhåller, så undergräver HDs resonemang rättens rationalitet. Det är därför avtals obligationsrättsliga upprätthållande ibland omöjliggörs – inte på grund av att principen om att aktieägaravtal binder

parterna generellt har upplösts. Att så är fallet i förhållande till tvångsinlösenbestämmelserna är svårt att förneka. Fenomenet kan dock i nuläget isoleras till att uteslutande gälla tvångsinlösenbestämmelserna. Isolation förutsätter anammande av Arvidssons tolkning av rättsfallet och separationsprincipen. Begränsningen av separationsprincipens direkta tillämpningsområde medför att många av de kollisioner som Arvidsson flaggar för undviks, så länge separationsprincipens analogiska tillämpningsområde inte utvidgas. En utvidgning som baserat på bristen på rättsfall på området och lagstiftarens historiska motvilja för att lagstifta om aktieägaravtal och dess verkningar framstår som osannolik. Även ur en rationalitetssynpunkt framstår Arvidssons tolkning därför som mer attraktiv.

Sammanfattningsvis ger rättsfallet generellt inga klara besked om huruvida aktieägaravtal i framtiden ska kunna tillskrivas bindande bolagsrättslig verkan. Beroende på vilken tolkning som domen ges kan den ses både som en öppning för att ge aktieägaravtal bolagsrättslig effekt, och som ett slutgiltigt stopp. Utöver fallets prejudicerande verkan för avtal rörande tvångsinlösenbestämmelserna bör inga principiellt prejudicerande slutsatser rörande separationsprincipens omfång dras. Avtalsförfattare bör istället hålla sig avvaktande fram till dess att rättsläget auktoritativt och tydligt fastslås. Sammantaget är det mycket svårt att utifrån fallet utröna det principiella förhållandet mellan aktieägaravtal och aktiebolagsrätten.

4.3 T 1854-11

I en dom rörande en aktiebolagsrättslig skadeståndstalan från den 8 mars 2013 uttalade sig hovrätten för västra Sverige om aktieägaravtals bolagsrättsliga verkningar. Målet var kopplat till det joint venture avtal som aktualiserades i NJA 2011 s. 429. Ett belgiskt bolag (nedan A) samägde tillsammans med ett svenskt bolag (nedan B) ett svenskt bolag (nedan C). I målet riktade A ett skadeståndsanspråk mot den verkställande direktören och tillika styrelsemedlemmen i C. Svarandes familj ägde även B och svaranden var aktiv i dess operativa verksamhet. A gjorde gällande att svaranden agerat i strid med aktiebolagsrättsliga regler samt att agerandet stridit mot det joint venture avtal (nedan avtalet) i vilket A och B reglerade bedrivandet av verksamheten i C. En klausul i avtalet föreskrev en rätt för B att i en deadlock-situation förvärva samtliga As aktier i C utom en. Avtalet stadgade även att deadlock-förfarandet inte fick missbrukas.

Käranden hävdade att det skadeståndsgrundande agerandet bestod i att svaranden uppsåtligen, eller i vart fall av oaktsamhet, agerat med syftet att skapa en deadlock-situation. Svaranden var inte part till avtalet, men trots detta hävdade A att hans agerande uteslutande syftade till att medvetet konstruera en deadlock-situation som genererade en möjlighet för B att på ett fördelaktigt vis tvångsinlösa As aktier i C. De handlingar som kom att resultera i ett deadlock-förfarande var därför ägnade att i strid med generalklausulen ge B en otillbörlig fördel på As bekostnad.¹⁵⁴ Det var de

¹⁵⁴ T 1854-11

obligationsrättsliga konsekvenserna av svarandens agerande som resulterade i en otillbörlig fördel för B. Kategoriseringen av svarandens handlande som stridande mot generalklausulen krävde därför att den aktiebolagsrättsliga bedömningen utfördes i ljuset av avtalet.

Hovrätten börjar med att fastslå att svarandens agerande inte utgjorde sådana rättshandlingar som generalklausulen tar sikte på. Trots detta väljer hovrätten att i domskälen redogöra för bakgrunden till varför det, för den aktiebolagsrättsliga bedömningen, är irrelevant om svaranden haft som syfte att framkalla obligationsrättsliga verkningar. Med hänvisning till NJA 2011 s. 429 anför hovrätten att aktieägaravtal ska tillämpas obligationsrättsligt, och aktiebolagsrätten i aktiebolagsrättsligt. Den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen medför att aktieägaravtal aldrig i brist på lagstöd tillskrivs aktiebolagsrättsliga verkningar. Aktieägaravtal har således ingen aktiebolagsrättslig relevans. En konsekvens av detta är att ABLs normer aldrig ska tolkas i ljuset av aktieägaravtal. Hovrätten finner därför att för den aktiebolagsrättsliga bedömningen är det irrelevant om svarandens agerande resulterade i obligationsrättsliga verkningar mellan parterna.¹⁵⁵

Frågan är om man inom ramen för en aktiebolagsrättslig skadeståndstalan grundad i generalklausulen kan ta hänsyn till aktieägaravtal. Hovrätten besvarar frågan genom att hänvisa till separationsprincipen, och fastslå att det eventuella syftet hos svaranden att framkalla obligationsrättsliga verkningar inte har någon relevans för bedömningen. Tilläts avtalet influera bedömningen hade det påverkat rättsenligheten hos bolagsbeslut. Hovrättens bedömning är därför inte uppseendeväckande då frågan i enbart berör den okontroversiella delen av separationsprincipens tillämpningsomfång.¹⁵⁶ Att separationsprincipen hindrar avtalet från att påverka den aktiebolagsrättsliga bedömningen är axiomatiskt. Fallet bidrar inte till att fastställa separationsprincipens tillämpningsomfång, och ger heller inga ledtrådar till hur hovrätten ställer sig till de skilda tolkningarna av NJA 2011 s. 429. Hovrättens otvungna hänvisning till separationsprincipen cementerar däremot ytterligare dess existens i svensk rätt.

4.4 Den avtalsrättsliga separationsprincipen

4.4.1 Inledning

Tanken om aktiebolags- och avtalsrättslig autonomi har även gett upphov till den aktiebolagsrättsliga separationsprincipens avtalsrättsliga motsvarighet. Principen kallas den *avtalsrättsliga separationsprincipen* och innebär att aktiebolagsrätten saknar betydelse för avtalsrätten. Avtalsrättslig giltighet påverkas enligt principen inte av huruvida avtalsföremålet är aktiebolagsrättsligt till sin natur. Principen bygger på grundläggande idéer

¹⁵⁵ T 1854-11 s. 7

¹⁵⁶ Se avsnitt 4.1.4 *Separationsprincipens tillämpningsomfång*

om avtalsfrihet, avtalsbundenhet samt på avsaknaden av en generell regel om att aktiebolagsrätten är primär i förhållande till avtalsrätten.¹⁵⁷ Principens existens är avgörande för att obligationsrättsligt kunna upprätthålla avtal som strider mot aktiebolagsrättsliga normer.

På flera håll i doktrin har det anförts att den avtalsrättsliga separationsprincipen inte gäller undantagslöst. Tankeströmningen finner autonomiföreställningen i denna aspekt vara alltför kategorisk för att beskriva gällande rätt.¹⁵⁸ Hellner är en av dem som gett uttryck för denna åsikt genom att hävda att aktiebolagsrätten visst kan smitta av sig på avtals giltighet.¹⁵⁹ Även Arvidsson anser att aktiebolagsrätten systematiskt begränsar avtalsfriheten. Enligt honom bildar aktiebolagsrättsligt absolut obligatoriska normer en yttersta gräns för avtalsfriheten.¹⁶⁰

4.4.2 Aktiebolagsrättsliga normers påverkan på avtalsfriheten

Lagstiftaren har till stora delar inte tagit ställning till aktiebolagsrättens inverkan på avtalsfriheten. Reglernas karaktär bör dock definitivt tillmätas vägledande betydelse för att avgöra huruvida de obligationsrättsligt kan åsidosättas. Exakt vilken betydelse de ska tillmätas tvistar dock de lärde som har behandlat frågan om. Rörande enkelt obligatoriska normer förespråkar Arvidsson och Lindskog full avtalsfrihet.¹⁶¹

Ifråga om absolut obligatoriska normer går deras åsikter däremot isär. Arvidsson anser att samtyckesbehörighetens och avtalsfrihetens gränser sammanfaller. Avtal i strid med absolut obligatoriska normer är därför avtalsrättsligt överksamma.¹⁶² Lindskog kritiserar ställningstagandet och hävdar att avtalsaktiebolagsrättsliga överksamhet inte utgör skäl för att befria avtalsparter från deras obligationsrättsliga åtaganden.¹⁶³ Nerep gör ingen skillnad mellan enkla och absolut obligatoriska normer utan drar samtliga ABLs obligatoriska normer över en kam. Han är tveksam till att avtalsrättsliga avsteg från dessa skulle upprätthållas av rättsordningen.¹⁶⁴

Trots att doktrin inte är helt överens vad gäller kategoriseringens exakta betydelse, kan man konstatera att den har betydelse för avtalsfrihetens omfattning. Ges en obligatorisk ABL-norm avtalsrättsligt tvingande verkan så har avtalsrättsliga förfoganden över regelns tillämpningsområde ingen effekt på det rättsförhållande som uppstår som en följd av den aktuella normen i ABL. Utgör aktiebolagsrätten en yttersta gräns för avtalsfriheten

¹⁵⁷ Arvidsson (2010 A) s. 16, 283; Arvidsson (2010 B) s. 54-57

¹⁵⁸ Arvidsson (2010 A) s. 16 ff.

¹⁵⁹ Hellner (1999) s. 273 ff.; Se vidare avsnitt 3.4 *Tolkning och utfyllnad av aktieägaravtal*

¹⁶⁰ Arvidsson (2010 A) s. 283 f; Se vidare avsnitt 3.4 *Tolkning och utfyllnad av*

aktieägaravtal

¹⁶¹ Lindskog (2011) s. 285 f.; Arvidsson (2010 A) s. 293

¹⁶² Arvidsson (2010 B) s. 62 f.

¹⁶³ Lindskog (2011) s. 285 f.

¹⁶⁴ Nerep (2010) s. 350

smittar den av sig på aktieägares obligationsrättsliga samverkan. En realitet som undergräver föreställningen om obligationsrätten och aktiebolagsrätten som inbördes autonoma.

Avgränsningen av det aktiebolagsrättsliga området är avgörande för kategoriseringen av normer som absolut obligatoriska – och avtalsrättsligt tvingande. Attityden till den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen påverkar därmed avtalsfriheten på grund av att de absolut obligatoriska normerna, enligt Arvidssons definition, är de enda normerna av rent aktiebolagsrättslig natur.¹⁶⁵

Jag anser inte att den avtalsrättsliga separationsprincipen utgör gällande rätt. Ställningstagandet baseras på att doktrin i princip verkar överens om att det finns situationer då aktiebolagsrättsliga normer påverkar avtalsfriheten. Doktrin tvistar snarare om i vilken *utsträckning* aktiebolagsrätten påverkar avtalsfriheten.¹⁶⁶ En grundlig genomgång av denna problematik faller utanför framställningens område. Här nöjer jag mig istället med att konstatera att föreställningen om aktiebolags- och avtalsrätten som från varandra fullt autonoma med största sannolikhet är en fiktion, samt att en framtida utredning med förtjänst skulle kunna undersöka ämnet närmare.

4.5 Bolaget som part till aktieägaravtalet

Det har diskuterats huruvida aktieägaravtals rättsverkningar påverkas av att bolaget är part. I egenskap av juridisk person är bolaget berättigat att ingå avtal med sina aktieägare. Utgångspunkten är avtalsfrihet, och det finns inga principiella skäl emot giltighet för avtal som ger bolaget obligationsrättsliga rättigheter gentemot dess aktieägare.¹⁶⁷ En majoritet av doktrin anser att separationsprincipen gäller likvärdigt oberoende av om bolaget är part till ett aktieägaravtal eller inte.¹⁶⁸ Från ett bolagsrättsligt perspektiv saknar det därför betydelse om bolaget är part till ett aktieägaravtal.¹⁶⁹ Beslutsbindningar ger därför aldrig upphov till direkta skyldigheter för bolaget. Bolagets motpart är i dessa situationer hänvisad till en omtolkning av avtalet till en aktieägarbindning. Överlåtelsebindningar kan enbart obligationsrättsligt binda bolaget i egenskap av aktieägare.¹⁷⁰

¹⁶⁵ Arvidsson (2010 A) s. 16; Arvidsson (2010 B) s. 54 ff.

¹⁶⁶ Arvidsson (2010 A) s. 283 ff.; Arvidsson (2011 B) s. 15 f. särskilt not 35

¹⁶⁷ Lindskog (2012) Kommentarer till HBL 4 kap. rubrik 3.2.2 not 4; Arvidsson (2010 A) s. 15

¹⁶⁸ Se bl.a. Arvidsson (2010 A) s. 317; Lindskog (2012) Kommentarer till HBL 4 kap. rubrik 3.2.2 not 4; Kansmark och Roos (1994) s. 31

¹⁶⁹ Ramberg (2011) s. 48 f.; Arvidsson (2010 A) s. 315 ff.; Nerep (2010) s. 355

¹⁷⁰ Arvidsson (2010 A) s. 315-317

4.6 Rättsverkningar av specifika klausulgrupper

4.6.1 Beslutsbindningar

Aktiebolagsrättsliga aktörer är rättssubjekt vars aktiebolagsrättsliga rättigheter ger dem ett substantiellt inflytande över flertalet beslutstyper i bolaget.¹⁷¹ Organ är inte rättssubjekt, och kan därför inte i egenskap av sådana träffa bindande avtal. Något förenklat innebär den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen att beslutsbindningar aldrig ges *aktiebolagsrättsligt* genomslag, att aktörsbindningar kan ges *obligationsrättsliga* verkningar, och att organbindningar fränkänns *alla* rättsverkningar.

4.6.1.1 Organbindningar

Organbindningar upprättar inga inbördes obligationsrättsliga förhållanden, utan ämnar uteslutande att förändra organens bolagsrättsliga rättigheter. Organbindningars obligationsrättsliga rättsverkningar är således obefintliga och de ges enbart de rättsverkningar som aktiebolagsrätten tillerkänner dem. Bindningarna ingriper i bolagets inre rättsförhållande. Oberoende av vilken definition som tillskrivs begreppet aktiebolagsrättsliga verkningar avser de därmed att förfoga över den bolagsrättsliga normsfären. För rättslig verkan krävs ett undantag till separationsprincipen, som generellt i doktrin anses undantagslös.¹⁷² Accepteras principens undantagslöshet så är organbindningar som en omedelbar konsekvens verkningslösa.¹⁷³

Anammass istället uppfattningen att aktieägaravtal i vissa situationer kan ges bolagsrättslig verkan, så skulle organbindningar kunna tillerkännas sådan. Enligt Moberg är villkoren för att aktieägaravtal ska ses som en förlängning av bolagsordningen att det: har tillträtts av samtliga aktieägare, är giltigt vid tidpunkten då de ska ge verkningar och att det enbart förfogar över normer som kan avvika från i bolagsordningen.¹⁷⁴ Organbindningar kan uppfylla samtliga dessa villkor. Som exempel kan de, i organbindningar vanligt förekommande, beslutsförhetsreglerna belysas. Enligt ABL 8 kap. 21 § så kan styrelsens beslutsförhet förfogas över i bolagsordningen, och den är därmed fakultativ på det sätt Mobergs teori föreskriver.¹⁷⁵ Enligt teorin skulle förfoganden över beslutsförheten alltså kunna få bolagsrättslig verkan.

Separationsprincipen bör dock i dagsläget anses undantagslös.¹⁷⁶ Som en följd av dess undantagslöshet saknar organbindningar normalt alla

¹⁷¹ Arvidsson (2010 A) s. 130 ff.

¹⁷² Bergström och Samuelsson (2012) s. 50; Nerep (2010) s. 347; Arvidsson (2010 B) s. 53; Jmf.: Lindskog (2011) s. 278; Moberg (2011) s. 250 för en avvikande uppfattning

¹⁷³ Arvidsson (2010 A) s. 161 f.; Arvidsson (2010 B) s. 54

¹⁷⁴ Moberg (2011) s. 250 f.

¹⁷⁵ Andersson m.fl. (2013) Kommentar till ABL 8 kap. 21 § rubrik 21.5

¹⁷⁶ Se vidare avsnitt 4.1.2 *Avtalsgenombrott*; 4.1.3 *Senare utveckling*

rättsverkningar.¹⁷⁷ Dess fortsatta existens kan därmed tyckas märklig. Arvidsson identifierar dock i sin avhandling en möjlig strategi för att rädda klausulerna. Strategin innebär att en tolkningsoperation som omtolkar organbindningarna till aktieägarbindningar genomförs. En framgångsrik omtolkning resulterar i att organbindningar tillmäts samma effekt som aktörsbindningar.¹⁷⁸ I sin ursprungliga form kommer dock organbindningar, med mindre än att rätten förändras, inte att producera rättsverkningar.

4.6.1.2 Aktörsbindningar

I doktrin har framförts att uteslutande aktieägare torde kunna avtala om utövandet av sina aktiebolagsrättsliga rättigheter. Exempelvis en styrelseledamot kan däremot inte åta sig skyldigheter att rösta för eller emot specifika styrelsebeslut.¹⁷⁹ Uppdelningen härstammar från aktörernas skilda rättsliga förhållande till bolaget. Aktieägare står till skillnad från övriga aktörer inte i ett uppdragsförhållande till bolaget, och har inga specifikt aktiebolagsrättsliga skyldigheter. Pliktkollisioner aktualiseras därför inte,¹⁸⁰ och obligationsrättsliga förfoganden över aktiebolagsrättsliga rättigheter skapar inga större problem för den individuella aktieägaren.¹⁸¹ Avtalen ifråga producerar därför som utgångspunkt obligationsrättsliga förpliktelser rörande aktieägarens utövande av sina bolagsrättsliga rättigheter.¹⁸²

Mellan bolaget och övriga aktörer råder ett uppdragsförhållande. I uppdraget ingår en skyldighet för aktörerna att vid uttolkandet av bolagsintresset agera efter eget skön. Aktörsbindningar riskerar att underminera denna frihet och skapa plikt-kollisioner för den bundna aktören, där externa intressen kan komma att influera det bolagsrättsliga beslutsfattandet.¹⁸³ Lindskog anser ett scenario där styrelseledamöter och VD åläggs skyldigheter rörande sitt aktiebolagsrättsliga beslutsfattande riskerar att underminera principen om absolut bolagslojalitet.¹⁸⁴ Arvidsson är av liknande åsikt och anser att inte ens med samtliga aktieägares samtycke är andra aktörsbindningsavtal än aktieägarbindningsavtal giltiga.¹⁸⁵ Sjöman företräder en annan uppfattning och verkar öppen för styrelseledamotbindningar.¹⁸⁶ Gällande rätt ger för närvarande inget tydligt svar på frågan, och ställningstaganden för eller emot andra aktörsbindningar än aktieägarbindningar blir av rättspolitisk karaktär.

¹⁷⁷ Arvidsson (2010 A) s. 287; Stattin (2004) s. 112

¹⁷⁸ Arvidsson (2010 A) s. 287-290

¹⁷⁹ Bergström och Samuelsson (2012) s. 183; Lindskog (2011), s. 282 ff.; Arvidsson (2010 A) s. 168, 285 ff.; Kansmark och Roos (1994) s. 31

¹⁸⁰ Arvidssons (2010 A) s. 130 ff., 147, 149 ff.; Arvidsson (2010 B) s. 63

¹⁸¹ Nerep (2010) s. 347; Hellner (1999) s. 257 ff.; Johansson (1998) s. 201 ff.

¹⁸² Jmf. Arvidssons (2010 A) s. 290 ff., Stattin och Svernlöv (2013) s. 35 f.; Se vidare avsnitt 4.4.2 *Aktiebolagsrättsliga normers påverkan på avtalsfriheten*

¹⁸³ Stattin och Svernlöv (2013) s. 50 ff.; Lindskog (2012) Kommentarer till HBL 4 kap. rubrik 3.2.2

¹⁸⁴ Lindskog (2011) s. 282 f. not 74

¹⁸⁵ Arvidsson (2010 A) s. 285 f.

¹⁸⁶ Sjöman (2008) s. 59

Andra aktörsbindningar än aktieägarbindningar framstår enligt mig som syftesfrämmande både för ABLs beslutsstruktur, och för aktiebolaget som associationsform. Samtidigt så finns det onekligen ett behov av att kunna säkra bolagsaktörers tillvaratagande av externa intressen. Mot detta intresse bör dock ställas, att vinstmaximering och bolagslojalitet är bestämmande för aktiebolaget som associationsform. Accepterandet av obligationsrättsliga förfoganden bör därför föränledas av ett tydligt ställningstagande från lagstiftaren. Antingen genom ett uttryckligt tillåtande av obligationsrättsliga förfoganden över aktörers aktiebolagsrättsliga beslutskompetens; eller genom bildandet av en ny associationsform som tillåter aktieägare att tillgodose externa preferenser. Oavsett taktik så bör en såpass genomgripande förändring, hur eftersträvansvärd den eventuellt än må vara; inte ske genom en subtil utvidgning av aktieägarnas möjligheter att förfoga av bolagets beslutshierarkier utan genom lagstiftningsåtgärder.

4.6.2 Överlåtelsebindningar

Traditionellt anses överlåtelsebegränsningar obligationsrättsligt bindande men sakna all bolagsrättslig relevans.¹⁸⁷ Överlåtelsebindningars bolagsrättsliga irrelevans innebär att förvärvares rätt att bli införd i aktieboken aldrig påverkas av att förvärvet skett i strid med en avtalad överlåtelsebegränsning. Överlåtelsebegränsningens existens påverkar inte förvärvets giltighet.¹⁸⁸ Huruvida denna traditionella syn är en riktig återspeglning av rättsläget kan dock ifrågasättas.

På 1970-talet lanserade Sandström med stöd av Forsell en tes om att förvärvares kvalificerat onda tro avseende överlåtelsebegränsningar bör leda till förvärvets civilrättsliga ogiltighet.¹⁸⁹ Tesen har inte bekräftats av rättskällorna, men refereras fortfarande med något skiftande innebörd i doktrin. Kansmark och Roos skriver att en ondtröende förvärvare blir bunden av de för denne kända föreskrifterna.¹⁹⁰ Arvidsson tolkar uttalandet som att författarna anser att den kvalificerade ondtröende förvärvaren inte gör ett giltigt förvärv. Arvidsson frångår uttalandets ordalydelse som indikerar att ett giltigt förvärv sker, men att förvärvaren blir bunden av preexisterande överlåtelsebegränsningar. Själv anser han att frågan faller under rättstillämparens diskretionära beslutskompetens.¹⁹¹

Normalt har obligationsrättsliga omständigheter ingen betydelse för styrelsens bedömning när en formellt legitimerad förvärvare vill bli införd i aktieboken.¹⁹² Är det uppenbart att en förvärvares formella legitimering inte motsvaras av materiell rätt har styrelsen dock en fri- och skyldighet att vägra

¹⁸⁷ Se exv.: NJA 2011 s. 429; NJA 1972 s. 29; Prop. 2004/05:85 s. 251, 546 f.,

¹⁸⁸ Kansmark och Roos (1994) s. 29 f.; Nial (1935) s. 20 f.

¹⁸⁹ Sandström, J (1976 A) s. 283 ff.; Forsell (1976) s. 191

¹⁹⁰ Kansmark och Roos (1994) s. 30

¹⁹¹ Arvidsson (2010 A) s. 313 f.

¹⁹² Se bl.a. Andersson m.fl. (2013) kommentar till ABL 4 kap. 7 § rubrik 7.4; Ramberg (2011) s. 32 ff.; Kansmark och Roos (1994) s. 29 ff.; Sandström, J (1976 A) s. 280 f.; Roos (1969) s. 325

registrering.¹⁹³ Baserat på denna kompetens argumenterar Sjöman för att styrelsen är bemyndigad att vägra registrering om förvärv skett i strid med en överlåtelsebegränsning.¹⁹⁴ Anammass Sjömans argumentation så ges aktieägaravtal *indirekta bolagsrättsliga rättsverkningar*. Sjömans uppfattning stöds även av flera rättsvetare.¹⁹⁵ Uppfattningen har dock även kritiserats. Svea hovrätt fann exempelvis i ett mål från 2004 att en styrelse var skyldig att införa en aktieägare i aktieboken, trots att förvärvet skett i strid med en överlåtelsebegränsning till vilken både förvärvare och överlåtare var part.¹⁹⁶

I viss mån verkar frågan falla tillbaka på synen på den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen. Den mest brinnande förespråkaren för en extensiv uppfattning, Nerep, tycks inte finna några argument för varför styrelsen borde kunna ta hänsyn till att förvärv skett i strid med ett aktieägaravtal.¹⁹⁷ Sannolikt är den traditionella uppfattningen om att det saknar bolagsrättslig relevans att ett förvärv skett i strid med en överlåtelsebegränsning, gällande rätt.¹⁹⁸ Rättsläget i är dock oklart. Själv anser jag att det synes orimligt att styrelsen inte kan beakta civilrättslig ogiltighet bara för att den konstitueras av villkor i just ett aktieägaravtal.¹⁹⁹ Utöver de obligations- och bolagsrättsliga aspekterna är överlåtelsebegränsningar behäftade med andra rättsliga överväganden. En genomgående behandling av dessa faller dock utanför framställningen och ett välmotiverat, generellt ställningstagande i frågan tycks mig därför omöjligt.

De presenterade övervägandena visar en tendens för aktiebolagsrättslig flexibilitet. Sammankopplingen av civilrättsligt ägande och bolagsrättsliga möjligheter att baserat på äganderätten inskränka aktierättigheter öppnar en dörr för bolagsrättsliga bedömningar. Möjligtvis kan attityden i frågan tänkas avspegla en utveckling mot en mindre rigid inställning till intresse- och ändamålsöverväganden i bolagsrättsliga sammanhang; där bedömningar av avtal som förfogar över aktiebolagsrättsliga normer kan ta hänsyn till normernas bakomliggande syfte, och inte utesluta all obligationsrättsliga påverkan endast baserat på den överträdna normens lagrumsliga placering.

¹⁹³ Prop. 2004/05:85 s. 577; Prop. 1975:103 s. 322; ABL 5 kap. 9 § 1st.; Andersson m.fl. (2013) Kommentar till ABL 5 kap. 9 § rubrik 9.8; Johansson (2011) s. 296; Sandström, J (1976 B) s. 388 ff.

¹⁹⁴ Sjöman (2013) Kommentar till ABL 4 kap. 7 § rubrik 1.4.4

¹⁹⁵ Lindskog (2011) not 50; Arvidsson (2010 A) s. 313 f.

¹⁹⁶ Svea hovrätt 17 februari 2004 Ö 1244-04

¹⁹⁷ Nerep (2010) s. 355 f.

¹⁹⁸ Kansmark och Roos (1994) s. 30 f.; jmf. Håstad (2004) s. 445 med hänvisningar till Ö 1923-04 och T 9801-05

¹⁹⁹ Sjöman (2004) s. 852 ff.

5 Konsekvenser av anlagt synsätt på separationsprincipens tillämpningsomfång

5.1 Inledning

De alternativa förståelserna av den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen utmynnar i skilda rättsverkningar och konsekvenser. Nedan kommer de primära skillnaderna att utforskas, förklaras och belysas.

5.2 Rättens rationalitet

Avgörande för att belysa de skilda konsekvenserna av en extensiv respektive restriktiv förståelse av den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen är en konsekvent åtskillnad mellan de klausuler som ingriper i bolagets inre rättsförhållande och de som inte gör det. Det är genom att möjliggöra definiering av faktiska klausuler såsom hänförliga till bolagets inre rättsförhållande som de praktiska konsekvenserna av separationsprincipens olika förståelser manifesteras. Enligt den extensiva uppfattningen av separationsprincipen, bär indelningen ingen relevans för dess tillämpningsområde, utan generell ogiltighet drabbar alla avtalsvillkor som förfogar över ABLs normer. Insikt i det logiska resonemanget bakom Arvidsson uppfattning av vilka klausuler som påverkar bolagets inre förhållande, är avgörande för att på ett principiellt plan kunna utröna de skilda rättsliga följderna av de olika förståelserna av separationsprincipen.

Den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen medför att bestämmelser i aktieägaravtal ofta uppfattas som *rättighetsbindningar*.²⁰⁰ Denna obligationsrättsliga term är av central betydelse för att illustrera skillnaderna mellan en extensiv och restriktiv avgränsning av aktiebolagsrätten som självständigt rättsområde. Termen hänvisar till den typ av kollisioner mellan olika rättssubjekt som både Nerep och Arvidsson anser ska upprätthållas genom separationsprincipen. Hänvisningen skiljer dessa klausuler från de klausuler som ger upphov till kollisioner inom rättsförhållandet mellan samma rättssubjekt, som Arvidsson inte tycker att rättsordningen bör upprätthålla.

Arvidsson bryter ned begreppet rättighetsbindning i tre villkor. För att utgöra rättighetsbindningar ska avtalsbestämmelser uppfylla samtliga. De bestämmelser som utgör rättighetsbindningar konkretiserar Arvidssons

²⁰⁰ Arvidsson (2010 B) s. 53

förståelse av aktiebolagsrättsliga verkningar, vars kollisioner kan upprätthållas genom separationsprincipen. Bestämmelser som faller utanför definitionen utgör inte rättighetsbindningar, och för att upprätthålla grundläggande logiska krav ska de kollisioner som de skapar inte upprätthållas.

Termen *rättighetsbindning* syftar på en obligationsrättslig skyldighet rörande utövandet av en rättighet (nedan R). Avtalen ger som sagt upphov till kollisioner inom ramen för förhållandet mellan *olika rättssubjekt*. De kollisioner som är av intresse för separationsprincipens fastställande är de som uppstår då en aktieägare förfogar över en innehavd rättighet genom att obligationsrättsligt binda dess utövande gentemot en motpart; kontra samma aktieägares bibehållna bolagsrättsliga frihet att utöva rättigheten efter eget skön gentemot aktiebolaget. Rättighetsinnehavarens avtalade skyldighet rörande Rs utövande korrelerar med en obligationsrättslig rättighet för den berättigade avtalsparten rörande rättighetsinnehavarens utövande av R. Arvidssons första villkor för att en rättighetsbindning ska föreligga är att gällande rätt inte tillerkänner bindningen någon verkan för R som sådan. Om bindningen förändrar R kan den inte längre sägas uppställa skyldigheter rörande Rs utövande, vilket omöjliggör ett konsekvent användande av begreppet rättighetsbindning för att beskriva avtalsbestämmelsen. Rättighetsbindningar medför därför *per definition* inte någon rättsverkan inom ramen för det rättsförhållande som R ingår i.²⁰¹

Det andra villkoret består av att R inte får ingå i samma rättsförhållande som skyldigheten rörande utövandet av R. R måste ingå i rättsförhållandet mellan rättighetsinnehavaren och tredje person. Ingår R i parternas rättsförhållande kommer en kollision mellan rättsliga positioner inom ramen för förhållandet mellan samma rättssubjekt att uppstå. Arvidsson anser att sådana kollisioner måste elimineras då de ger upphov till logiskt oförenliga rättsliga positioner.²⁰² Det tredje villkoret utgörs av att R inte får bestå av vad Arvidsson kallar en isolerad frihet. En isolerad frihet definieras som en frihet för rättighetsinnehavaren vilken gäller mot tredje person, och som inte innefattar utövandet av en kompetens gentemot denna tredje person.²⁰³

Det är alltså när rättighetsinnehavaren bundit en frihet som innefattar kompetens att påverka tredje mans rättsställning som det rör sig om en rättighetsbindning. Anammandet av de tre villkoren för att avgöra om specifika avtalsbestämmelser utgör rättighetsbindningar skapar en möjlighet att fastställa om konkreta bestämmelser, oberoende av den lagrumsrättsliga hemvisten hos den norm över vilken de förfogar, faller inom Arvidssons version av separationsprincipen. Uppfylls villkoren faller bestämmelsen under separationsprincipens tillämpningsområde och ska då fränkännas all aktiebolagsrättslig relevans, och kollisionen mellan skilda rättssubjekt upprätthålls. Övriga avtalsbestämmelser faller utanför separationsprincipens

²⁰¹ Arvidsson (2010 A) s. 164-166

²⁰² Arvidsson (2010 A) s. 61 f.

²⁰³ Arvidsson (2010 A) s. 164-166

tillämpningsområde, och kan komma att tillerkännas relevans som rättsfakta i en bedömning hänförlig till en ABL-norm.²⁰⁴

Anammandet av ett logiskt genomarbetat begrepp om rättighetsbindningar i kombination med en förståelse av autonomiföreställningen vilken är sammanjämkad med detta resonemang, motverkar förekomsten av icke logiskt hållbara kollisioner inom ramen för rättsförhållanden mellan samma rättssubjekt. Detta är ett resultat av att separationsprincipen begränsas till att enbart innefatta bolagets inre rättsförhållande. Så länge bolaget inte är part till avtalet kan kollisioner inom ramen för rättsförhållandet mellan samma rättssubjekt inte uppkomma. Noteras bör att samtidigt som dessa kollisioner förhindras skapas kollisioner inom ramen för rättsförhållandet mellan *olika* rättssubjekt. Kombinationen av den aktiebolagsrättsliga och avtalsrättsliga separationsprincipen upprätthåller dessa.²⁰⁵

Ges separationsprincipen dess restriktiva innebörd omintetgörs Arvidssons farhågor rörande undergrävandet av rättens rationalitet. Förebyggandet sker genom omfammandet av den föreslagna maximen med krav på upprätthållandet av grundläggande rationalitetskrav i rätten – vilket resulterar i att kollisioner inom ramen för förhållandet mellan samma rättssubjekt fränkänns verkan. Även den oro vilken Danelius och Ericson gett uttryck för i efterdyningarna av NJA 2011 s. 429 angående risken för att aktieägaravtal skulle fränkännas dess obligationsrättsliga verkan kan undvikas, eftersom separationsprincipens förmåga att upprätthålla autonomi mellan aktiebolags- och obligationsrätt förstärks. Danelius och Ericsons bävan för att bolagsrättsliga övervägande ska blandas in i rent obligationsrättsliga bedömningar undviks således.

Kritiken som riktats mot Arvidssons analys av rättsläget har inte konfronterat dess bakomliggande logiska argument. Avsaknaden av sådan motbevisning i den del av doktrin som företräder en extensiv definition av aktiebolagsrättsliga verkningar försvagar den argumentation som däri framförs. Om inte Arvidssons bakomliggande resonemang motbevisas framstår kritik mot den övergripande tesen som bristande. Framtida argument för en extensiv tillämpning av separationsprincipen bör för ökad trovärdighet motbevisa resonemangen för en restriktiv förståelse.

Arvidssons logiska analys skapar ett systematiskt verktyg för att kategorisera avtalsbestämmelsers rättsliga natur vilket inte är beroende av lagstiftarens placering av normer, men som ändå lyckas förse rätten med förutsebarhet och möjliggör åskådliggörande av skillnaderna mellan besluts- och överlåtelsebindningar. I kombination med domen i NJA 2011 s. 429 öppnar den för skapandet av ett tankeverktyg som parter och avtalsskrivare kan använda sig av för att undvika att drabbas av lagstiftarens nyckfullhet. Det bör öka möjligheterna för att skriva mer långsiktiga aktieägaravtal.

²⁰⁴ Arvidsson (2010 A) s.161 ff.

²⁰⁵ Arvidsson (2010 A) s. 19 ff., 161 ff.; Arvidsson (2011 A) s. 62

5.3 Beslutsbindningar

5.3.1 Organbindningar

Organbindningar utgör aldrig rättighetsbindningar eftersom de per definition enbart syftar till att medföra aktiebolagsrättsliga verkningar. Bindningarna faller dessutom inom den okontroversiella delen av den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen. De skilda uppfattningarna rörande den aktiebolagsrättsliga separationsprincipens tillämpningsomfång utmynnar därför inte i skilda rättsverkningar för organbindningar.

5.3.2 Aktörsbindningar

Aktörsbindningar uppfyller de ovan stipulerade villkoren för rättighetsbindningar och ger därmed upphov till kollisioner inom ramen för rättsförhållandet mellan olika rättssubjekt. Gällande rätt kan därför utan att rucka på sin egen rationalitet upprätthålla dem. Med hjälp av separationsprincipen löser rättsordningen kollisionen genom att möjliggöra för bindningarna att vara obligationsrättsligt bindande, samtidigt som den bundna aktören i sitt aktiebolagsrättsliga agerande åtnjuter full bolagsrättslig frihet.²⁰⁶ Frihet och bundenhet tillåts existera simultant i förhållande till olika rättssubjekt. Oberoende av vilken syn man anlägger på separationsprincipen kommer den att omfatta och tillämpas på aktörsbindningar. Tillämpningen kommer att kategorisera avtalsvillkor på området som bolagsrättsligt irrelevanta.

5.4 Överlåtelsebindningar

Överlåtelse rättigheter ingår inte i bolagets inre rättsförhållande. De friheter som de obligationsrättsliga skyldigheterna i överlåtelsebindningar kolliderar med är hänförliga till principen om aktiens fria överlåtbarhet. Principen fastställs i ABL 4 kap. 7 §, men följer även av den allmänna avtalsfriheten. Frågan om rättighetsbindningar aktualiseras inte, eftersom de uppkomna kollisionerna är hänförliga till den allmänna avtalsfriheten.²⁰⁷

Huruvida överlåtelsebindningar faller under separationsprincipen tillämpningsområde eller inte beror på hur principens tolkas. Enligt den extensiva synen på separationsprincipen räcker det att konstatera att aktiens fria överlåtbarhet är reglerad i ABL – ergo ska separationsprincipen tillämpas på de avtalsbestämmelser som önskar förfoga över ABL-normen. Tillämpningen leder till att överlåtelsebindningar fränkänns all relevans.

Anammas istället den restriktiva definitionen medför det faktum att överlåtelsebindningar inte ingriper i bolagets inre rättsförhållande att de heller inte ger upphov till frågor om aktiebolagsrättsliga verkningar. Den

²⁰⁶ Arvidsson (2010 A) s. 168

²⁰⁷ Arvidsson (2010 A) s. 169 f.

aktiebolagsrättsliga separationsprincipen saknar all relevans för att avgöra huruvida de obligationsrättsliga förfogandena kan komma att tillmätas verkan inom ramen för ABL-bedömningar. Frågan avgörs istället genom en bedömning av varje enskild regels skyddssyfte.

Överlåtelsebindningar strider mot ABL 4 kap. 7 §, men kan även strida mot spridda bestämmelser i ABL som exempelvis tvångsinlösenbestämmelserna. Friheten som överlåtelsebegränsningarna inskränker är enligt Arvidssons förståelse av begreppet aktiebolagsrättsliga verkningar avtalsrättslig. Anammas hans uppfattning av den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen avgörs därför klausulernas rättsverkan baserat på om de normer som överlåtelsebegränsningarna förfogar över är obligationsrättsligt tvingande. Bedömningen utgår från det bakomliggande skyddssyftet med normerna. Arvidsson anser inte att ett generellt svar på denna fråga i förhållande till ABLs obligationsrättsliga bestämmelser kan ges. Han ser dock inte hur en generell inskränkning i parternas avtalsfrihet skulle motiveras.²⁰⁸

Rörande tvångsinlösenbestämmelserna i ABL kap. 22 specifikt så innebär utgången i NJA 2011 s. 429 att man med kunskapsanspråk kan säga att de i vart fall är bolagsrättsligt obligatoriska såtillvida att avvikande avtal inte ska beaktas inom ramen för ett inlösenförfarande. Svaret på frågan om huruvida bestämmelserna är avtalsrättsligt tvingande eller dispositiva är mer oklart. Framställningens fokus är bolagsrättsligt och utrymme finns inte för att genomföra en tillräckligt tillfredställande analys i frågan. Jag nöjer mig därför med att konstatera att frågan inte auktoritativt avgjordes i NJA 2011 s. 429.

Sammanfattningsvis har det i förhållande till överlåtelsebegränsningar, avgörande betydelse huruvida man ger den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen en restriktiv eller extensiv uppfattning. Anammas en restriktiv uppfattning fränkänns klausulerna direkt all bolagsrättslig relevans. Anammas en extensiv uppfattning krävs istället en individuell analys av varje norms skyddssyfte för att avgöra överlåtelsebegränsningarnas rättsverkan.

²⁰⁸Arvidsson (2010 A) s. 302 ff.

6 Sammanfattande analys

6.1 Den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen *de lege lata*

Den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen är förankrad i förarbeten, praxis och doktrin. Doktrin som argumenterar för möjligheten till avtalsgenombrott dateras såvitt jag kunnat utläsa uteslutande till tiden före NJA 2011 s. 429. I domen tog HD uttryckligen ställning för en villkorlös aktiebolagsrättslig separationsprincip. Lanseringen av domen renderar därmed resonemang kring möjligheten till avtalsgenombrott tämligen irrelevanta för beskrivningen av gällande rätt.

Själv ställer jag mig dessutom skeptisk till styrkan hos argumentationen för avtalsgenombrott även före lanseringen av NJA 2011 s. 429. Min skepticism härstammar från att jag stället mig tveksam till rimligheten i Mobergs idé om att aktieägaravtalet ska ses som en förlängning av bolagsordningen. Att det för klausulers rättsverkningar skulle sakna betydelse i vilket dokument som reglering sker verkar baserat på de aktuella instrumentens skilda funktioner en aning absurt. Trots de villkor som begränsar avtalsgenombrottets potentiella genomslag framstår det som föga sannolikt, eller för den delen eftersträvansvärt, att dokumenten behäftas med identiska rättsverkningar. Avtalsgenombrottet synes alltså aldrig ha utgjort ett egentligt hot mot en undantagslös aktiebolagsrättslig separationsprincip.

Som framställningen klargjort finns även andra och lagligt välförankrade mekanismer för aktieägare som önskar att förfoga över formerna för sin bolagsrättsliga samverkan utanför de traditionella kanalerna för aktieägarmakt. Mekanismerna ifråga är dock rent bolagsrättsliga och utgör därför inte ett hot mot den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen, eller har bäring på dess giltighet eller räckvidd. *De lege lata* bör det vara i det närmsta omöjligt att konstruera hållbara argument för att avtal utan lagstöd medför några *direkta* aktiebolagsrättsliga verkningar. Konstaterandets innebörd är självklart avhängig vilken betydelse som tillskrivs frasen aktiebolagsrättsliga verkningar.

Den numera allmänt vedertagna definitionen av den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen lyder att *avtal aldrig i frånvaro av lagstöd medför aktiebolagsrättsliga verkningar*. Definitionen har växt fram utanför lagstiftning och ger inte upphov till några logiska motsättningar. Den tycks heller inte ha blivit föremål för någon djupare debatt eller kritik i doktrin. Likt fastställandet av principens existens är fastställandet av dess ordalydelse således tämligen okontroversiellt. För att utröna den aktiebolagsrättsliga separationsprincipens effekt på det praktiska rättslivet och alla dess aktieägaravtal är principens ordalydelse därför inte det primära. Fokus bör snarare läggas på att utreda innebörden av termen *aktiebolagsrättsliga*

verkningar. Den kongruens som råder rörande principens ordalydelse medför att den hållning som intas till begreppets innebörd även blir avgörande för bestämmandet av principens tillämpningsomfång. Fastställandet av begreppets innebörd är dock tillskillnad från fastställandet av principens ordalydelse långt ifrån okontroversiellt.

Begreppet saknar legaldefinition. En entydig definition står inte heller att finna i praxis eller doktrin. Förarbetena till ABL bemyndigar rättstillämparen att närmare precisera vad aktiebolagsrättsliga verkningar innebär. NJA 2011 s. 429 innebar en möjlighet för HD att ta denna kompetens i anspråk. En möjlighet de valde att inte nyttja. Ett något märkligt beteende kan tyckas. Framförallt eftersom denna typ av kommersiella tvister är ovanliga i allmän domstol, och doktrin dessutom är uppenbart oense i frågan. I domen konstaterar HD visserligen att det verkar som att lagstiftaren åsyftat att allt det som regleras i ABL ska vara av aktiebolagsrättslig karaktär. Uttalandet neutraliseras dock av att HD inte stannar vid konstaterandet utan går vidare och utför en ändamålsanalys av de aktuella reglernas syfte. Manövern indikerar att de inte är helt eniga med den åsikt som de tillskriver lagstiftaren. Istället tycks de företräda en något mer flexibel inställning ifråga om tillåtligheten av obligationsrättsliga förfoganden över vissa av de rättsförhållanden som följer av ABL. Domen lämnar utrymme både för en extensiv och restriktiv tolkning av det relevanta begreppet – och därmed av principens räckvidd. Bristen på legaldefinition i kombination med den oenighet som råder bland rättsvetenskapspersoner gör definitionsfrågan beroende av en tolkning av de spridda indikationer som rättskällorna bistår med, samt ett personligt ställningstagande till de skilda tolkningar som erbjuds i doktrin.

Debatten rörande begreppets innebörd har utkristalliserat Arvidsson och Nerep som frågans främsta antagonister. De alternativa förståelserna som de företräder är båda behäftade med negativa och positiva aspekter. En extensiv förståelse av separationsprincipen medför ett tillfälligt förtydligande av rättsläget. En genomläsning av den aktiebolagsrättsliga regleringen kan då besvara varje fråga rörande separationsprincipens tillämpningsomfång, vilket innebär att avtal på ett smidigt sätt kan anpassas till gällande rätt. Problem uppstår dock då ABL som lagstiftningsprodukt är utsatt för konstanta revideringar. Att knyta separationsprincipens tillämpningsomfång till ett så förhållandevis ytligt och oförutsebart förhållande som ABLs lydelse framstår därför som ett mindre lockande alternativ. Den inkonsekvens som den aktiebolagsrättsliga regleringen historiskt varit föremål för underminerar den tydlighet som framstår som den främsta fördelen med att låta ABL verka bestämmande för normers definiering som aktiebolagsrättsliga.

Tillskrivs begreppet aktiebolagsrättsliga verkningar den restriktiva definition som förespråkas av Arvidsson nödgas avtalsparter och författare att genomföra en mer komplex tolkningsoperation för att fastställa separationsprincipens tillämpningsomfång. Tolkningsoperationen möjliggör dock samtidigt ett mer långsiktigt förhållningssätt till rätten. Parter och avtalsförfattare blir nämligen inte utelämnade till lagstiftarens skön. Istället

kan de utan att förhålla sig till ytliga förfoganden över aktiebolagsrätten förutse huruvida avtalsvillkor som en följd av den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen kommer att fränkännas all bolagsrättslig effekt. Separationsprincipen verkar då inte bestämmande för huruvida normer som inte förfogar över bolagets inre rättsförhållande är öppna för obligationsrättsliga förfoganden eller inte. Sådana avtalsvilkors eventuella giltighet baseras istället på en analys grundad i de utgångspunkter som HD i sin utredning av tvångsinlösenbestämmelserna insinuerar om. Arvidssons genomgående analys av frågeställningen ger dessutom dessa utgångspunkter en tydligare form. I dagsläget bör man kunna sluta sig till att analysen bör utgå från reglernas ändamål, syfte, vilket rättsförhållande de styr över etc.

Arvidssons definition varken stöds eller motsägs av äldre doktrin. Historiskt sett har diskussioner rörande den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen nämligen uteslutande inriktats mot situationer kopplade till bolagets inre rättsförhållanden – och vilka oönskade effekter som obligationsrättsliga förfoganden skulle kunna få för bolagets beslutsfattande verksamhet. Att separationsprincipen omfattar detta område ifrågasätts inte av Arvidsson. Rörande de rättsliga relationer som uppstår mellan aktieägare som en följd av ABL och som enligt Arvidsson inte bör innefattas i separationsprincipens tillämpningsomfång så har äldre doktrin inte undersökt frågan. Även om en anslutning till denna uppfattning förvisso således inte i egentlig mening stöds av äldre doktrin, så motsägs den inte heller.

Den av Arvidsson förespråkade definitionen är dessutom det mer logiskt godtagbara alternativet. Genom att låta ABL verka avgränsande för separationsprincipen så undergräver rätten sin egen rationalitet. Jag finner inte detta godtagbart eftersom jag likt Arvidsson anser att det inbyggt i det rättsliga systemet bör, och även de facto finns, ett krav på att normer och beslutsfattande så långt som möjligt anpassas till grundläggande logik. Kravet på att rätten ska anpassas till grundläggande logik är så fundamentalt att det ska ges betydelse trots bristen på uttrycklig reglering. Försummas sådana överväganden riskerar man i förlängningen att skapa ett närmast kafkaesquet aktiebolagsrättsligt regelsystem. En sådan utveckling skulle göra det aktiebolagsrättsliga systemet än mer otillgängligt för alla icke jurister som i sin dagliga verksamhet är nödgade att förhålla sig till regelkomplexet. En utveckling som jag motsätter mig.

Rimlighets- och ändamålsöverväganden talar för en restriktiv avgränsning av begreppet aktiebolagsrättsliga verkningar. Rättighetskollisioner inom ramen för rättsförhållandet mellan samma rättssubjekt motverkas. Rättstillämpare erbjuds dessutom möjligheten att upprätthålla minimala konsistentkrav i sin rättstillämpande verksamhet. Från rättens djupstrukturer kan alltså härledas att en restriktiv definition av aktiebolagsrättsliga verkningar är överlägsen en extensiv dito.

Jag sällar mig till den av Arvidsson företrädde restriktivare definitionen av begreppet aktiebolagsrättsliga verkningar. Undantaget Nerep tycks få författare förespråka en fullständigt rigid inställning till varje icke

lagsanktionerad obligationsrättslig påverkan på de rättsförhållanden som följer av ABL. En majoritet tycks snarare förespråka en mer flexibel och ändamålsstyrd inställning i frågan.

Separationsprincipens tillämpningsområde avgränsas av vilka normer som reglerar bolagets inre rättsförhållande. Tolkningen motsägs inte av rättskällorna och skapar ett mer tillfredställande alternativ än alternativa avgränsningar som förespråkats i doktrin. Doktrin som förespråkar en annorlunda lydelse har inte lyckats med att motbevisa rimligheten i det förespråkade alternativet. Förståelsen möjliggör för långsiktighet i avtalsrelationer, förenklar för avtalsparter och författare genom att erbjuda dem möjligheten att designa ett tankeverktyg att basera förhandsanalyser av normer på samt skapar ett mer logiskt godtagbart aktiebolagsrättsligt regelsystem.

6.2 Kodifiering

Ovissheten som omgärdar den aktiebolagsrättsliga separationsprincipens tillämpningsomfång och praktiska effekter kan härledas från bristen på lagstiftning och dithörande förarbeten. För den framtida separationsprincipiella utvecklingen är därför frågan om eventuella kodifieringsåtgärder central. En tillfredställande utformad kodifiering skulle genom att ge auktoritativa svar på de frågor som för närvarande debatteras i doktrin, kunna bringa klarhet i separationsprincipens tillämpningsområde och effekter

Flera faktorer talar för att ett kodifieringsbehov föreligger. Till att börja med uppfattas skiljaktigheter i doktrin traditionellt som en stark indikator på ett behov av lagstiftningsåtgärder. De skiljaktigheterna som uppvisas i doktrin tyder således på ett kodifieringsbehov. Även den praktiska utbredningen av aktieägaravtal i kombination med den styvmoderliga behandling som företeelsen traditionellt varit föremål för i lagstiftning visar på behovet av auktoritativ rättslig reglering. I brist på kodifiering hänger principens tillämpningsområde i luften och aktiebolagsrättens parter vet inte vad de har att förhålla sig till. Sådan juridisk osäkerhet bör i möjligaste mån hanteras av lagstiftaren.

Samtidigt som en kodifiering med tillhörande legaldefinitioner skulle rendera ökad tydlighet, är ett sådant förfogande över det aktiebolagsrättsliga regelkomplexet även behäftat med viss problematik. En sådan problematik påtalades av lagstiftaren i samband med att lagrådet uppmärksammade behovet av ett lagstadgade om överlåtelsebegränsningars effekt. Lagstiftaren instämde inte med lagrådet i frågan eftersom de befarade att sådan reglering skulle leda till oönskade motsatsslut. Frågan var därför inte lämpad för reglering i ABL. Denna problematik kan mycket väl även anföras som ett skäl emot en kodifiering av separationsprincipen. Jag anser dock inte att problematiken är tillräckligt stark för att stoppa en kodifiering. Metoden att hänvisa till risken för feltolkningar i en fråga som tycks vara i behov av lagreglering framstår nämligen som en ”stoppa huvudet i sanden” taktik. Att

lagstiftningsarbete medför lagstiftningstekniska problem bör inte vara ett skäl för att avstå. Medvetenhet om en problematik bör snarare ge lagstiftarens en chans att skapa en reglering som undviker de fällor man är medveten om.

Som argument emot lagstiftningsåtgärder kan även anföras att då separationsprincipen redan i allt väsentligt utgör en grundläggande utgångspunkt i svensk rätt, finns det ingen mening i att exponera sig för de eventuella problem som lagstiftningsåtgärder riskerar att framkalla. Inte heller detta argument synes mig särskilt övertygande. Som framställningen illustrerat uppstår skiljaktigheter regelmässigt rörande separationsprincipens tillämpning. Kodifiering skulle göra dessa skiljaktigheter irrelevanta och rättslivet skulle utan skrupler kunna anpassa sig till gällande rätt. Problemen vilka uppstår är i det närmsta allmängiltiga för lagstiftningsarbete och lagstiftaren bör ha tillgång till verktyg för att hantera dem. Att lösa rättsliga problem vilka uppstår i det praktiska juridiska livet är lagstiftarens uppgift. I fallet rörande separationsprincipen kodifiering så bör man även göra det.

Lagstiftningsåtgärder är sammanfattningsvis eftersträvansvärda. En kodifiering i linje med gällande rätt bör inte medföra någon egentlig skillnad för rättsverkningarna av redan ingångna aktieägaravtals. Liten diskrepans skulle uppstå mellan den rena kodifieringen av gällande rätt, och de rättsverkningar som avtalsparterna bör utgå från att aktieägaravtalet har. En kodifiering skulle medföra ökad klarhet i vilka bolagsrättsliga verkningar som olika aktieägaravtal egentligen har. Ökad tydligheten skulle innebära ökade möjligheter till långsiktighet och förutsebarhet i aktieägares rättsliga samverkan än vad dagens något oklara rättsläge tillåter. Huruvida lagstiftningen bör begränsas till en ren kodifiering rörande separationsprincipen, eller om lagstiftaren bör ta tillfället i akt och liberalisera gällande rätt i är dock en annan fråga.

6.3 Den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen de lege ferenda

Det är långt ifrån självklart att gällande rätt per definition reflekterar den rättspolitiskt mest eftersträvansvärda ordningen. Det faktum att svensk rätt för tillfället intar en mycket konservativ inställning till att låta avtal få bolagsrättslig genomslagskraft innebär inte per se att det bör vara så. Samhället och juridiken är i konstant utveckling, och i takt med utvecklingen så måste de bägge områdena anpassa och förhålla sig till varandra. Flera argument för en mer liberal inställning än den idag gällande till att medge obligationsrättslig påverkan över bolagsrätten står att finna.

Till en början kan man konstatera att den utbredda användningen av aktieägaravtal indikerar att många aktieägare inte finner den nuvarande regleringen fullt tillfredställande. Aktieägaravtal syftar regelmässigt till att förändra den bolagsstruktur som uppställs av ABL och till att tillgodose andra intressen med bolagsverksamheten än vad den värdemonistiska ABL officiellt erkänner. Redan idag speglar således inte den aktiebolagsrättsliga

teorin den praktiska verkligheten. Det kommersiella användandet av aktieägaravtal är ett faktum, och att från lagstiftarens sida styvnackat ignorera detta motverkar en organisk utveckling av rätten. Den uppenbara iver från aktieägarnas sida att genom rent obligationsrättsliga förfoganden modifiera aktiebolagsrätten kan därför ses som en indikation på att de modifierande avtalen i vissa fall borde ges bolagsrättslig effekt.

Vid tiden för den aktiebolagsrättsliga separationsprincipens framväxt såg det svenska näringslivet och aktiebolagets roll däri annorlunda ut. I den dåvarande samhällsstrukturen var aktiebolag i större utsträckning instrument för rent finansiella investeringar. Numera är majoriteten av aktiebolagen små med operativt verksamma ägare. Vidhållandet av en struktur baserad på en förlegad verklighetsuppfattning är onekligen en smula bakåtsträvande. Det har gett upphov till ett läge där två parallella system i realiteten reglerar samma verksamhet. En systematik som medför risker; en aktiebolagsrättslig aktör kan exempelvis finna sig bunden av oförenliga bolags- och obligationsrättsliga plikter. Det synes dessutom märkligt att den offentliga bolagsrätten kommunicerar en sak, samtidigt som parternas bolagsrättsliga beteenden i realiteten styrs av avtal till vilka allmänheten som huvudregel inte har tillgång. Upprätthållandet av autonomiföreställningen tycks alltmer utgöra teoretisk fiktion än faktisk verklighet. Liberaliseras rätten i förhållande till autonomiföreställningen skulle parter undslippa behovet av att med hjälp av obligationsrättsliga konstruktioner styra bolagsrättsligt beteende. En modernisering skulle tillåta aktiebolagsrätten att på ett verkligare vis spegla näringslivets realiteter.

Samtidigt utgör det värdeemonistiska aktiebolaget, i vilket ägarnas identitet i teorin helt saknar betydelse, den associationsrättsliga utgångspunkten för svenskt näringsliv. Det är just denna associationsform som lagstiftaren medvetet har skapat och som näringslivet har omfamnat. I den aktiebolagsrättsliga strukturen är det inbyggt att avtal fränkänns all formell verkan. Genomförs en så ingripande förändring som att aktieägarna under vissa omständigheter ska ha rätt att obligationsrättsligt förfoga över det bolagsrättsliga medför det risker. Aktiebolagsrätten är nämligen ett integrerat system. Förändras någonting, någonstans, i systemet riskerar man uppkomsten av en fjärilseffekt vars eventuella konsekvenser i andra delar av systemet inte kan förutses. En liberalisering riskerar att sätta grundläggande aktiebolagsrättsliga principer som exempelvis aktiens fria överlåtbarhet och minoritetsskyddet ur spel. En aktiebolagsrättslig nyordning riskerar därför att få mycket långtgående och svårförutsedda konsekvenser både för existerande och framtida aktieägaravtal.

En potentiellt mindre ingripande lösning på aktiebolagsrättens stelbenthet som har diskuterats är införandet av en ny associationsform. Associationsformen skulle vara något av en hybrid mellan handels- och aktiebolaget; anpassad till bedrivandet av näringsverksamhet i liten skala, men där ägarna samtidigt inte pådyvlas personligt betalningsansvar. Bolagsformen skulle utgöra en alternativ form för samverkan. Associationsformen skulle möjligtvis kunna ersätta aktiebolaget i de små

bolag där formerna för samverkan idag till stor del styrs av aktieägaravtal. För en ny bolagsform talar främst möjligheten till en mer flexibel anpassning efter ägarnas preferenser än vad ABL godtar. Samtidigt medför en sådan associationsform svårigheter för samhällets kontrollmekanismer, på vilka höga krav ställs ifråga om rörelser där ägarna inte kan hållas personligt ansvariga. Frågan utreddes i SOU 2009:34. Utredningen konkluderade att behovet av en ny associationsform inte motiverade dess skapande.²⁰⁹ Utredningen var dock inte särskilt djupgående. För att kunna ta ställning till huruvida en ny bolagsform bör skapas krävs enligt mig mer djupgående och fylliga utredningar. Något denna framställning inte har utrymme för. Istället nöjer jag mig med att uppmärksamma denna *möjliga* lösning på småföretagarnas uppenbara missnöje med de ABL sanktionerade möjligheterna till corporate governance och corporate finance.

Det är svårt att argumentera mot att det finns fördelar med en liberalisering av separationsprincipen. Samtidigt kan den praktiska nödvändigheten av en sådan ifrågasättas. Det är även tveksamt om de faktiska konsekvenserna skulle bli särskilt djupgående, eller ens uppskattade av dess tänkta förmånstagare. De obligationsrättsliga konstruktioner vilka säkerställer aktieägaravtalens efterlevnad fungerar redan jämförelsevis tillfredställande. Det är möjligt, och kanske även troligt, att de obligationsrättsliga sanktioner som idag säkrar avtalens efterlevnad till och med fungerar bättre än de bolagsrättsliga sanktioner som en liberalisering skulle tillgängliggöra. Enligt den teori som uppsatsen arbetar efter är parternas generella mål med självreglering främst uppnåendet av värdepluralism, alternativt maktspridande eller koncentrerande verkan i bolagets beslutsfattande. Dessa intressen uppnås redan genom aktieägaravtalen utan att bolagsrätten blandas in. Aktieägaravtalsreglering medför dessutom andra positiva aspekter som skulle försvinna om avtalen gavs bolagsrättslig effekt. Avtalen är mycket flexibla och kan formuleras efter parternas skön. Skulle denna flexibilitet hos avtalen bestå om avtalen behäftades med bolagsrättslig effekt, eller skulle de nödgas genomgå en liknande registreringsprocess som bolagsordningen är föremål för idag? Skulle avtalens giltighet bli avhängig uppfyllandet av formalkrav vid tecknande och revidering? Risken med en revidering är helt enkelt att den medför få praktiska konsekvenser som inte redan kan uppnås – samtidigt som delar av lockelsen och de positiva aspekterna med aktieägaravtal försvinner.

Man kan även fråga sig om aktieägarnas möjlighet till styrning egentligen behöver utvidgas. Utöver den indirekta verkan som obligationsrättsliga förfoganden får, har aktieägarna dessutom redan långtgående möjligheter att med bolagsrättslig effekt reglera de frågor som aktieägaravtal regelmässigt styr. SAS-principen bemäktigar aktieägare med mycket stora möjligheter till aktiebolagsrättsligt giltiga förfoganden över sin bolagsrättsliga verklighet. SAS-principen kan ses som en öppning för att låta obligationsrättsliga aktieägaröverenskommelser få verkningar för bolaget. Status quo erbjuder således redan aktieägarna avsevärt bolagsrättsligt svängrum. De praktiska

²⁰⁹ SOU 2009:35 s. 133 ff.

konsekvenserna av en liberalisering skulle därför med största sannolikhet inte bli särdeles banbrytande.

Möjligheterna till sådana bolagsrättsliga förfogande är dock utpräglat svenska. Det krävs kunskap om svenska aktiebolagsrättsliga förhållanden för att nyttja dem. Möjligtvis vore det därför i globaliseringens era eftersträvansvärt med en liberalisering av aktiebolagsrätten. Obligationsrätten lyder under mer liknande principer i olika jurisdiktioner, samt är inte heller lika rigoröst reglerad som den svenska aktiebolagsrätten. En liberalisering vilken i högre grad erkände avtals plats i aktiebolagsrätten skulle kunna möjliggöra både transnationella investeringar och en ökad internationalisering av svenska aktiebolag. Aktiebolagsrätten i liberaliserad form skulle i detta hänseende bättre stimulera ny näringsverksamhet och anpassa sig till den kommersiella verkligheten.

Exakt hur en liberalisering skulle se ut är svårt att förutse. Att behäfta aktieägaravtal med bolagsrättslig verkan är förenat med lagtekniska problem. Som uppsatsen illustrerat är de aktuella frågorna avhängiga många led av tolkningar och otydligheter. Till att börja med kan man nog konstatera att det tycks osannolikt att en eventuell liberalisering helt skulle släppa autonomiföreställningen och tillåta full obligationsrättslig förfoganderätt över bolagsrättsliga förhållanden. Mer plausibelt är att obligationsrättsliga förfoganden tilläts att i vissa situationer och under vissa bestämda villkor. Hur denna avvägning skulle gå till är svårt att sja om. Generella regler om tillåtna avtalsförfoganden skulle ge ett alltför oförutsägbart resultat. Rimligtvis skulle en komplett genomgång av varje regel, dess syfte och ändamål krävas. Bedömningen skulle likna den vilken idag ska utföras av rättstillämparen vid obligationsrättsliga förfoganden över regler i ABL som reglerar angelägenheter utanför bolagets inre rättsförhållande. En liberalisering skulle kräva ett mycket genomgripande lagstiftningsarbete. Det är möjligt att en tillfredställande lagstiftning skulle kunna konstrueras, men detta finner jag något osannolikt.

Som de flesta de lege ferenda frågeställningar kan inte heller denna besvaras på ett entydigt vis. Tungt vägande skäl finns både för och emot en förändring av rättsläget. Sammanfattningsvis anser jag dock att lagstiftning om den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen bör införas, men inte att den bör användas till att förändra rättsläget. Principen bör i sin lagstiftade form ges den betydelse som preciserats i föregående avsnitt. En liberalisering skulle kosta mer än vad den skulle smaka. Aktieägaravtalet bör även i fortsättningen tillåtas vara det dominerande instrumentet för att uppnå de syften som avtalen är ämnade att uppnå. Obligationsrättsliga konstruktioner bör vara tillräckligt för att säkerställa avtalens efterlevnad. Finns aktieägare att möjligheterna till obligationsrättsliga förfoganden inte är tillräckliga, så bör de i högre mån utnyttja de aktiebolagsrättsliga instrument som redan är dem tillgängliga.

Lagstiftningen bör stadga att *avtal aldrig i frånvaro av lagstöd medför aktiebolagsrättsliga verkningar*. För att undvika framtida oklarheter bör den allmänt vedertagna lydelsen av den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen

även kompletteras med en legaldefinition av begreppet aktiebolagsrättsliga verkningar. Definitionen ska klargöra att begreppet enbart *innefattar verkningar inom ramen för bolagets inre rättsförhållanden*, och kan införas antingen i lag eller som en del av förarbetena.

6.4 Avslutande slutsatser

Den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen utgör en vital del av den svenska aktiebolagsrätten. Dess lydelse är i enlighet med modern praxis och doktrin att *avtal aldrig i frånvaro av lagstöd medför aktiebolagsrättsliga verkningar*. Principens tillämpningsområde avgränsas av vilken definition som ges begreppet *aktiebolagsrättsliga verkningar*. Rättskällorna lämnar öppet för såväl en extensiv som restriktiv tolkning av begreppet, och det är runt dess definition som huvuddelen av debatten kring den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen har kretsat. Uppsatsen har visat att en restriktiv definition som avgränsar principen till att enbart omfatta aktiebolagets inre rättsförhållanden är att föredra framför en extensiv förståelse avhängig på ABL. Huvudskälen för denna slutsats är att en restriktiv uppfattning är mer ändamålsenlig samt logiskt godtagbar.

För att auktoritativt fastställa separationsprincipens omfattning och avsluta den nuvarande debatten i doktrin bör lagstiftningsåtgärder genomföras. Ordalydelsen av den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen är ostridig, ändamålsenlig och logiskt godtagbar. Lagstiftningsåtgärder bör därför ta formen av en ren kodifiering. Eftersom oenighet råder rörande vilket tillämpningsomfång ordalydelsen innebär, bör kodifieringen kompletteras med en *legaldefinition* av begreppet aktiebolagsrättsliga verkningar. Genom legaldefinitionen kommer principens tillämpningsområde slutgiltigt att knytas uteslutande till de normer som förfogar över bolagets inre rättsförhållande.

Käll- och litteraturförteckning

Andersson, Sten, Johansson, Svante, Skog, Rolf *Aktiebolagslagen – en kommentar*, Del II, suppl. 3, Norstedts Juridik, Stockholm, (2008).

[Citeras: Andersson m.fl. (2008)]

Andersson, Sten, Johansson, Svante, Skog, Rolf. *Aktiebolagslagen – en kommentar*, Zeteo, onlinedatabas, Norstedts Juridik AB (2013).

[Citeras: Andersson m.fl. (2013)]

Arvidsson, Niklas. *Aktieägaravtal – Särskilt om besluts- och överlåtelsebindningar*, Akademisk avhandling, Thomson Reuters, Lund (2010).

[Citeras: Arvidsson (2010 A)]

Bergström, Clas och Samuelsson, Per. *Aktiebolagets grundproblem*, 3:e upplagan, Nordstedts Juridik AB, Stockholm (2009).

[Citeras: Bergström och Samuelsson, (2009)]

Bergström, Clas och Samuelsson, Per. *Aktiebolagets grundproblem*, 4:e upplagan, Nordstedts Juridik AB, Stockholm (2012).

[Citeras: Bergström och Samuelsson (2012)]

Forsell, Hans. *Tredjemansskyddets gränser*, P.A. Norstedt & Söners förlag, Stockholm (1976).

[Citeras: Forsell (1976)]

Hagströmer, Johan. *Om aktiebolag enligt svensk rätt*, Akademisk Avhandling Stockholm, (1872).

[Citeras: Hagströmer (1872)]

Håstad, Torgny. *Sakrätt avseende lös egendom*, 6:e upplagan, Norstedts Juridik AB, Stockholm (1996), med supplement 2004.

[Citeras Håstad (2004)]

Hellner, Jan. *Aktiebolagsrätt och avtalsrätt*, Festskrift till Gunnar Karnell, Carlsson Law Network, Stockholm (1999) s. 257 ff.

[Citeras: Hellner (1999)]

Johansson, Svante. *Bolagsstämma*, Akademisk avhandling, Juristförlaget, Stockholm (1990).

[Citeras: Johansson (1990)]

Johansson, Svante. *Graningeverken – NJA 1972 s. 29. Rättsfall att minnas. Till Jan Hellner den 28 oktober 1997*, 2:1:e upplagan, Norstedts Juridik AB, Stockholm (1998).

[Citeras: Johansson (1998)]

Johansson, Svante. *Svensk associationsrätt i huvuddrag*, 10:e upplagan, Norstedts Juridik AB, Stockholm, (2011).

[Citeras: Johansson (2011)]

Kansmark, Jan och Roos, Carl Martin. *Aktieägaravtal: en kortfattad handbok*, 2:a upplagan, Fritze, Stockholm (1994).

[Citeras: Kansmark och Roos (1994)]

Kedner, Gösta och Roos, Carl Martin. *Aktiebolagslagen del II med kommentarer*, 5:e upplagan, Norstedt Juridik AB, Stockholm (1995).

[Citeras: Kedner och Roos (1995)]

Linden, Göran. *Förvärv och förlust av medlemskap i ekonomisk förening*, Akademisk avhandling, Fritze, Stockholm (1952).

[Citeras: Linden (1952)]

Lindskog, Stefan. *Aktiebolagslagen, 12:e och 13:e kap., Kapitalskydd och likvidation*, 2:a upplagan, Juristförlaget AB, Stockholm (1995).

[Citeras: Lindskog (1995)]

Lindskog, Stefan. *Lagen om handelsbolag och enkla bolag – en kommentar*, Zeteo, onlinedatabas, Norstedts Juridik AB (2012).

[Citeras: Lindskog (2012)]

Moberg, Krister. *Aktieägaravtalens aktiebolagsrättsliga verkan – några rader i Festskrift till Boel Flodgren*, Juristförlaget, Lund (2011) s. 241 ff.

[Citeras: Moberg (2011)]

Munck, Johan. *Haltande prejudikat* i Festskrift till Torkel Gregow, Norstedts Juridik AB, Stockholm (2010) s. 315 ff.

[Citeras: Munck (2010)]

Nerep, Erik. *Aktiebolagsrättslig verkan av aktieägaravtal – särskilt om begränsningar i rätten till tvångsinlösen enligt ABL 22 kap.*, i Festskrift till

Torkel Gregow, Norstedts Juridik AB, Stockholm (2010) s. 347 ff.

[Citeras: Nerep (2010)]

Nerep, Erik och Samuelsson, Per. K. *Aktiebolagslagen (2005:551) – djup kommentar*, Karnov, onlinedatabas Karnov Group Sweden AB (2013).

[Citeras: Nerep och Samuelsson (2013)]

Nial, Håkan. *Aktiebolagsrättsliga studier: röstavtal, enmansbolag och dotterbolag, fusion*, Seelig, Stockholm (1935).

[Citeras: Nial (1935)]

Nial, Håkan. *Om aktiebolag – enligt lagen den 14 september 1944*, 2:a upplagan, P.A. Nordstedt & Söners Förlag, Stockholm (1948).

[Citeras: Nial (1948)]

Nial, Håkan och Johansson, Svante. *Svensk associationsrätt i huvuddrag*, 7:e upplagan, Norstedts Juridik AB, Stockholm (1998).

[Citeras: Nial och Johansson (1998)]

Ramberg, Christina. *Aktieägaravtal i praktiken*, 1:a upplagan, Norstedts Juridik AB, Stockholm (2011).

[Citeras: Ramberg (2011)]

Rhode, Knut. *Lärobok i obligationsrätt*, 6:e upplagan, Norstedts Juridik AB, Stockholm (1986).

[Citeras: Rhode (1986)]

Roos, Carl Martin. *Avtal och Rösträtt: en aktiebolagsrättslig studie*, Akademisk avhandling, Almqvist & Wiksell, Stockholm (1969).

[Citeras: Roos (1969)]

Sandström, Jan. *Hembud och lösningsrätt vid övergång av aktie*, Norstedts Juridik AB, Stockholm (1976).

[Citeras: Sandström, J (1976 A)]

Sandström, Jan, *Aktiebok och rösträtt*, i Festskrift till Knut Rhode, Stockholm (1976) s. 385 ff.

[Citeras: Sandström, J (1976 B)]

Sandström, Torsten. *Svensk aktiebolagsrätt*, 4:e upplagan, Norstedts Juridik AB, Stockholm (2012).

[Citeras: Sandström, T (2012)]

Sjöman, Erik, *Hembud, förköp och samtycke: en kommentar till 4 kap. 7-36 §§ Aktiebolagslagen*, Zeteo, onlinedatabas, Norstedts Juridik AB (2013).

[Citeras: Sjöman (2013)]

Stattin, Daniel, *Företagsstyrning – en studie av aktiebolagsrättens regler om ägar- och koncernstyrning*, 2:a upplagan, Akademisk avhandling, Universitetstryckeriet, Uppsala (2008).

[Citeras: Stattin (2008)]

Stattin, Daniel och Svernlöv, Carl. *Introduktion till aktieägaravtal*, 2:a upplagan, Norstedts Juridik AB, Stockholm (2013).

[Citeras: Stattin och Svernlöv (2013)]

Periodiskt tryck

Arvidsson, Niklas. *Aktieägaravtalet och dess rättsverkningar*, Ny juridik 4:10 s. 42 ff.

[Citeras: Arvidsson, (2010 B)]

Arvidsson, Niklas. *HD och den aktiebolagsrättsliga separationsprincipen*, Juridisk Tidskrift 2011/12 Nr. 1, s. 50 ff.

[Citeras: (Arvidsson 2011 A)]

Arvidsson, Niklas, *Kommentarer med anledning av ett arbete om aktieägaravtal*,

Ny Juridik 4:11, s. 7 ff.
[Citeras: Arvidsson (2011 B)]

Danelius, Johan och Ericson, Johannes. *Tvångsinlösen av aktier och aktieägaravtal*, Svensk Juristtidning 2011, Häfte 9, s. 857 ff.
[Citeras: Danelius och Ericson (2011)]

Gorton, Lars, *Anmeldelse af Niklas Arvidsson Aktieägaravtal – särskilt om besluts- och överlåtelsebindningar*, Erhvervsjuridisk Tidsskrift, 2012 Nr. 1 s. 89 ff.
[Citeras: Gorton (2012)]

Gregow, Johan, *Om samtliga aktieägares samtycke*, Juridisk Tidskrift, Nr. 4, 2001/02 s. 757 ff.
[Citeras: Gregow (2001)]

Lindskog, Stefan. *Aktieägaravtal – kommentarer med anledning av en avhandling*, Svensk Juristtidning 2011, Häfte 3, s. 265 ff.
[Citeras: Lindskog, (2011)]

Nerep, Erik. *Anmeldelse: Arvidsson, Niklas: Aktieägaravtal. Särskilt om besluts- och överlåtelsebindningar*, Nordisk tidskrift for selskapsret 2011:1 s. 103 ff.
[Citeras: Nerep (2011)]

Sjöberg, Gustav. *Tvångsinlösenreglerna tvingande*, Juridisk Tidskrift 2011/12 Nr. 1, s. 149 ff.
[Citeras: Sjöberg (2011/12)]

Sjöman, Erik, *Hembud av aktier – om villkorade aktieöverlåtelser samt avtalade överlåtelsebegränsningars verkan mot tredje man*, Juridisk Tidskrift 2004/05, Nr. 4, s. 832 ff.
[Citeras: Sjöman (2004)]

Sjöman, Erik *Bolagsordningen, aktieägaravtalet och minoriteten* i Svernlöv, Carl (red.), *Aktiebolagslagens minoritetsskydd*, Stockholm Centre for Commercial Law, Skriftserien Nr. 7, 2008 s. 49 ff.
[Citeras: Sjöman (2008)]

Stattin, Daniel *Om aktieägaravtal*, Juridisk Tidskrift 2004/05 Nr. 1, s. 99 ff.
[Citeras: Stattin (2004)]

Svernlöv, Carl, *Christina Ramberg under medverkan av Richard Ramberg, Aktieägaravtal i praktiken, Norstedts juridik, 2011*, Juridisk Tidskrift 2011/12, Nr. 3, s. 741 ff.
[Citeras: Svernlöv (2011)]

Offentligt tryck

Prop. 1975:103 *Med förslag till ny aktiebolagslag m.m.*

[Citeras: Prop. 1975:103]

Prop. 2004/05:85 *Ny Aktiebolagslag.*

[Citeras: Prop. 2004/05:85]

SOU 1941:9 *Lagberedningens förslag till lag om aktiebolag m. m.*

[Citeras: SOU 1949:1]

SOU 1997:168 *Förslag till Lag om ändring i aktiebolagslagen*

[Citeras: SOU 1997:168]

SOU 2009:35 *Förenklingar i aktiebolagslagen m.m.*

[Citeras: SOU 2009:35]

Rättsfallsförteckning

Svensk juristtidning 1929 rf s. 53

NJA 1972 s. 29

NJA 2011 s. 429

Svea hovrätt 17 februari 2004 Ö 1244-04

Svea Hovrätts dom 17 mars 2004 Ö 1923-04

Svea Hovrätts dom 19 april 2007 T 9801-06

Västra Sveriges hovrätt 8 mars 2013 T 1854-11